

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

Debats

CAN BORDOI
AULA PROVENÇA

**La immigració a debat:
Diversitat i participació**

Aquesta publicació recull la crònica de les 4 sessions del Seminari Diversitat i Participació, que es va dur a terme durant els mesos de maig i juny de l'any 2003 dins del cicle "La immigració a debat", organitzat per la Fundació Jaume Bofill.

Coordinadora tècnica i relatora: Roser Solà-Morales

Edició: Fundació Jaume Bofill
Provença, 324. 08037 Barcelona
Tel. 93 458 87 00
Fax 93 458 87 08
fbofill@fbofill.org
www.fbofill.org

Febrer 2004

Disseny gràfic: Amador Garrell

Impressió: Alta Fulla - Taller
Dipòsit Legal: B. 13.936-2004

Índex

Presentació	5
1. Associacionisme	7
<i>Introducció a càrrec de Mohamed Chair</i>	
Debat	10
L'associació d'immigrants:	
funcions, destinataris, organització interna	10
La relació entre entitats: necessitat de coordinació	13
Relació amb l'Administració	15
Les relacions de les associacions amb la societat civil:	
fan realment les associacions una funció integradora?	19
2. Sindicalisme	21
<i>Introducció a càrrec de Jesús Husillos</i>	
Debat	25
El control dels fluxos migratoris a través	
de l'oferta de treball	26
La regulació del mercat	28
Migracions economicolaborals o projectes vitals?	29
Incoherència de la Llei d'estrangeria	30
El paper dels sindicats	31
3. Drets polítics	36
<i>Introducció a càrrec de Laura Díez</i>	
Debat	42
Dret a vot i cohesió social	42

Responsabilitat dels representants polítics	44
El dret a vot i la integració	46
Projecte comú i vinculació afectiva	47
Requisits per al vot	49
Evolució positiva	51
4. Ciutadania	52
<i>Introducció a càrrec d'Ignasi Álvarez Dorronsoro</i>	
Debat	58
Miratge de l'homogeneïtat <i>versus</i> necessitat d'un mínim comú denominador	58
Reivindicar la idea de la ciutadania com a drets	59
El mercat com a element d'exclusió	61
La construcció de la identitat	62
Bagatge cultural o <i>tabula rasa</i>	66
Annex. Llista de participants	69

*A la memòria de Josep Ignasi Urenda,
en reconeixement als anys de lluita pels drets civils.*

Presentació

Aquesta publicació recull les aportacions fetes en el seminari “Diversitat i participació” organitzat per la Fundació Jaume Bofill durant els mesos de maig i juny del 2003 dins el cicle “La immigració a debat”. L’objectiu de les sessions va ser crear un espai de reflexió i debat entorn de la participació de les persones d’origen immigrant en tots els àmbits de la vida pública i analitzar quina és la resposta que es dóna a aquesta diversitat des dels diferents col·lectius i institucions. No es tractava, doncs, de consensuar línies d’actuació ni de presentar unes conclusions, sinó de posar sobre la taula algunes mancances del nostre sistema polític que la immigració posa de manifest i maneres d’abordar-les.

Es van convocar persones que per la seva experiència professional o associativa podien fer aportacions interessants en relació amb el tema objecte del debat, bàsicament representants d’entitats, de sindicats, de grups polítics i del món universitari. El nombre total de persones que van assistir al seminari va ser quaranta, tot i que en cada sessió hi va haver uns quinze assistents de mitjana.

El seminari va constar de quatre sessions en les quals es va debatre sobre diferents aspectes relacionats amb la participació: associacionisme, sindicalisme, drets polítics i ciutadania. La dinàmica va ser la següent: durant els primers quinze minuts un ponent va introduir els elements més importants de cada tema per incitar al debat i a continuació es va obrir un torn de paraula. A les persones encarregades de fer la introducció de cada sessió no se’ls va demanar una ponència per publicar, sinó que plantejessin breument els aspectes més controvertits amb l’objectiu de dinamitzar el debat posterior. Inicialment, la Fundació Jaume Bofill va proposar un petit guió orientatiu amb algunes preguntes que podien generar interès, però amb l’absoluta llibertat per part del conferenciant de plantejar la ses-

sió de manera diferent. Així doncs, els textos introductoris no són homogenis ni pel que fa al format ni a la llargada.

A continuació presentarem, per a cada una de les sessions, una transcripció gairebé literal de la ponència introductòria, més un recull de les idees que van sorgir agrupades per temes i, en alguns casos, amb cites textuais d'alguna de les intervencions per il·lustrar les idees. En la majoria de les reunions es va partir d'un consens bastant general sobre qüestions de principis, com ara la necessitat d'ampliar els drets de participació política de tots els immigrants, però va sorgir algun desacord en aspectes més de forma, com per exemple, en relació amb la manera d'aconseguir aquesta ampliació. El que hem fet en les pàgines següents és recollir i ordenar el que es va dir durant els debats.

1. Associacionisme

*Introducció a càrrec de Mohamed Chair
(Associació Sociocultural Ibn Batuta)*

Qui s'erigeix com a representant dels immigrants?

En resposta a aquesta qüestió, l'associació Ibn Batuta no ens considerem representants dels immigrants perquè entenem que la representació s'assoleix per via democràtica, per sufragi universal directe de la comunitat immigrant. Els representants del col·lectiu immigrant haurien de ser membres electes de la comunitat. Aleshores sí que representarien la comunitat immigrant. Però nosaltres som un grup de persones que hem decidit treballar en l'àmbit de la immigració. Això és molt diferent de ser-ne el representant. Dins del col·lectiu immigrant hi ha un gran nombre d'entitats i cada una treballa en temes diferents. Per tant, no ens podem erigir representants de tot el col·lectiu.

Però, d'alguna manera, sí que ens considerem interlocutors o intermediaris entre les diferents administracions i la comunitat immigrant. Entenem que a l'hora de treballar en l'àmbit de la immigració cada persona no es pot presentar de manera individual a demanar subvencions o ajudes per a un projecte determinat. En canvi diverses persones, sota el paraigües d'una entitat, poden presentar un programa que tingui com a objectiu treballar i servir els interessos del col·lectiu immigrant. Aquest és el cas d'Ibn Batuta, que treballa per la comunitat magribina, en primer lloc, i també, per extensió, per la resta dels immigrants.

Ara bé, insisteixo en el tema de la representativitat i la legitimitat. Nosaltres no ens considerem representants de tota la comunitat immigrada, com han fet algunes entitats. En tot cas, representants dels nostres socis.

Funcionament de l'entitat

Com a entitat funcionem de manera democràtica i tenim una junta directiva electa. En els seus orígens, l'any 1994, això no era així. Com totes les associacions, en els inicis quatre o cinc persones es van trobar i van decidir formar una entitat. Evidentment, en aquell moment, no tenien un gran suport popular. Actualment, la feina que fa l'entitat es presenta als socis i es demana la legitimitació de la Junta Directiva o d'aquelles persones que estan al capdavant de l'entitat portant la gestió. Cada any es fa una assemblea general a la qual es convoca tots els socis i es presenta el programa que s'ha dut a terme durant l'any, amb l'anàlisi d'activitats corresponent i el balanç econòmic. També es presenten els membres de la Junta Directiva –president, secretari, vocals i tresorer– i es demana el suport o la crítica a la gestió d'aquesta Junta. Per a temes concrets d'especial transcendència es convoquen assemblees extraordinàries.

Relacions amb altres entitats d'immigrants

Superficialment existeix una relació positiva i fluida amb altres entitats; intercanviem informació i fins i tot usuaris i en algunes ocasions hem presentat algun projecte conjunt. Però quan es va plantejar la qüestió de crear una federació, una plataforma que aglutinés moltes associacions, les entitats d'immigrants no ho vam saber resoldre. Em refereixo a la Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya. Abans que naixés ja es van posar de manifest algunes dificultats importants. En el seu funcionament es va entrar en competència pel tema del lideratge. Els que venim del sud tenim aquesta tendència més acusada, perquè tothom vol ser el líder, tothom vol ser el cap visible. I fent una mica d'autocrítica, penso que aquest fet s'agreuja més en les entitats magribines, les entitats arabomusulmanes, perquè tenim molt arrelat l'afany de protagonisme. Per exemple, recordo que alguna vegada s'ha fet l'intent de crear una federació d'àrabs i, en lloc de començar a discutir el seu funcionament, m'he trobat amb els estatuts ja fets i a punt per ser firmats. I sempre ens trobem amb aquestes dificultats.

Relació amb les diferents administracions

Des d'Ibn Batuta estem satisfets de la nostra trajectòria en aquests deu anys d'existència i podem dir que estem presents en tots els òrgans de participació tant locals com regionals o estatals. Som un dels membres fundadors, juntament amb altres entitats, del Consell Municipal, que es va crear el 1996, i hem ocupat diversos anys la presidència d'aquest òrgan. També, més recentment, hem entrat a formar part del Consell de la Immigració de Catalunya i des del 1998 formem part d'una vocalia en el Fòrum per a la Integració Social dels Immigrants a Madrid. En l'última legislatura hem ocupat la vicepresidència primera del Fòrum. Tot i les crítiques que es poden fer al funcionament d'aquests òrgans i malgrat les dificultats que hi pugui haver, penso que és important que les entitats d'immigrants hi tinguin presència. Malgrat això, som molt conscients dels problemes, per no dir de la "inutilitat", en el funcionament d'aquests mecanismes.

En relació amb aquest tema penso que s'ha de fer referència a una qüestió primordial, que és la de les competències. Pel que fa al Consell Municipal de la Immigració de Barcelona, penso que el principal problema és que no pot discutir sobre aspectes legals, per exemple, perquè no té competències en legislació sobre immigració. També considero que hi ha d'haver un canvi legislatiu perquè les decisions o les conclusions que es prenen en aquests consells siguin vinculants. Perquè si analitzem òrgan per òrgan veiem que hi tenen representació tots els sectors: ONG, entitats d'immigrants i partits polítics. Per tant, les conclusions dels debats que tenen lloc en aquests òrgans haurien de tenir una certa vinculació o una resposta contundent de l'Administració.

Pel que fa al Fòrum estatal, en la darrera reforma aprovada s'ha establert la paritat de representants d'entitats socials i d'immigrants i de representants de l'Administració. Aquesta modificació fa que el Govern no sempre surti derrotat a les votacions i això ha desactivat o "descafeïnat" una mica la tasca d'aquest òrgan. Però tot i així crec que ara amb la paritat, més que mai, les decisions del Fòrum haurien de tenir una certa vinculació, perquè hi són presents el Govern central, la comunitat autònoma, el municipi i la població o ciutadania.

Debat

L'exposició de Mohamed Chair va donar peu a debatre diferents aspectes als quals han de fer front avui les associacions d'immigrants, alguns dels quals comparteixen amb la resta d'entitats i altres que són específics del seu col·lectiu.

Hem ordenat les principals idees de la manera següent: en un primer punt hem agrupat totes les que fan referència a les funcions, els objectius i l'organització interna de les associacions. Els punts restants se centren en la relació d'aquestes associacions amb les administracions, amb els altres agents socials i amb la ciutadania en general.

L'associació d'immigrants: funcions, destinataris, organització interna

A grans trets, avui dia hi ha diferents tipus d'entitats d'immigrants, aquelles que estan donant resposta als problemes de la població immigrada –habitatge, treball, papers, etc.–, les que ofereixen activitats culturals i les de defensa dels drets de les persones immigrades. Per entendre els diferents tipus d'associacions d'immigrants que existeixen és important vincular els seus objectius al moment del procés migratori que estan vivint els col·lectius que representen. Així doncs, durant el debat es va evidenciar que algunes entitats de marroquins o senegalesos, arrelats de fa anys a Catalunya, han abandonat ja la primera fase més assistencial i estan actualment immersos en una etapa més reivindicativa o de defensa dels drets. Per contra, l'Associació de Romanesos, un col·lectiu que fa relativament poc que ha arribat al nostre país, té com a principal objectiu respondre a les necessitats dels compatriotes nouvinguts amb problemes bàsics de subsistència.

“Més que una associació d'immigrants és una associació de ‘supervivents’ que arriben sense saber la llengua i amb deutes importants al seu país. Les associacions fan una funció de serveis socials que no és reconeguda per les administracions i, a més, els falten recursos. Penso que s'haurien de donar més facilitats i hi hauria d'haver més coordinació amb l'Ad-

ministració. Per la funció que fan, hauria de ser l'Administració la que es preocupés perquè aquestes associacions continuïn funcionant.” (Diana Dinu)

En oposició a aquest punt de vista, bona part dels participants va reclamar que les associacions d'immigrants en cap cas s'han de convertir en uns serveis socials i que no han de perdre de vista que el seu objectiu principal és la defensa dels drets del col·lectiu immigrant. Van argumentar que aquestes tasques més assistencials les hauria d'assumir l'Estat i que per tant, a la llarga, s'hauria de produir un traspàs de funcions i la desaparició d'aquestes entitats.

En relació amb aquesta idea es va denunciar l'abandonament de funcions de l'Administració pública, pel que fa a la responsabilitat d'integració dels immigrants, a mans de les entitats i ONG. Es va recordar, un cop més, que els serveis socials són responsabilitat de l'Estat.

“Penso que per part de l'Administració hi ha una renúncia de funcions en el sentit de no voler assumir determinades polítiques públiques i actuar a través de les subvencions a les associacions. Això provoca, en primer lloc, un problema de descoordinació, perquè fa que cada associació vagi per la seva banda, i en segon lloc i més important des de la perspectiva jurídica, que l'Administració mateixa no assumeixi una sèrie de decisions polítiques en matèria d'immigració. Unes decisions que són molt difícils de prendre, i que necessiten recursos per tirar endavant, i coordinació amb l'Administració estatal.” (Laura Díez)

Un altre fet que es va constatar és que les associacions dedicades a la solidaritat i l'ajuda mútua són fàcils d'explicar i generen més compromís entre els que en formen part. En canvi, les associacions que reivindiquen drets són més difícils de gestionar: costa més d'entendre la seva finalitat i la gent no veu tan clarament quina pot ser la seva aportació, perquè els resultats no són tan immediats.

Hi ha una dificultat generalitzada de relleu generacional dins de les associacions. Una de les causes és que, un cop superades les dificultats inicials dels procés migratori, les persones es desvinculen de l'entitat. És di-

fícil fer el pas d'usuari d'un servei que t'ajuda a instal·lar-te al país de destinació, a ser un membre actiu dins l'associació.

“Hi ha una dificultat de participació a l'hora d'implicar els usuaris i de fomentar el relleu generacional. És veritat que l'immigrant quan té la necessitat, de papers, per exemple, o treball, recorre a l'entitat perquè vol que resolguin el seu problema, tot i que no ho expressa així. I quan resol el seu problema de treball o d'habitatge és molt difícil que torni a participar en les activitats de l'entitat. Això dificulta el relleu generacional i la renovació dels membres de la junta o de l'equip.” (Mohamed Chair)

També existeix el problema, que afecta tot el teixit associatiu en general, que les persones que treballen voluntàriament no poden assumir determinades tasques de gestió o de funcionament de l'entitat, bàsicament per falta de temps i de coneixements. Per solucionar aquesta dificultat algunes entitats, com l'Associació Sociocultural Ibn Batuta, han optat per la professionalització.

“Diferenciem entre la Junta Directiva i l'equip de gestió, que s'ha professionalitzat, i que és el que gestiona les activitats i dissenya els programes de l'entitat. L'associació no pot ser mantinguda pel voluntariat, perquè són persones que, com tothom, tenen unes necessitats bàsiques que han de cobrir, com treballar i pagar les factures cada mes. Nosaltres aquests últims quatre anys hem optat per organitzar-nos de la manera següent: la Junta Directiva és la que supervisa, orienta i dirigeix, i l'equip gestor coordina i porta a terme els projectes i programes. I això fa que milloris el servei i les ofertes, perquè a la persona que treballa li pots demanar comptes i ha respondre per la seva gestió. També garanteix una certa continuïtat.” (Mohamed Chair)

Necessitat d'informació

Es va demanar més informació en tots els àmbits: sobre el mapa polític i administratiu, sobre les institucions on es poden inscriure i adreçar els immigrants i sobre l'existència de les mateixes entitats. Es va proposar la

creació d'un directori actualitzat d'entitats d'immigració que especifiqués l'activitat de cada una d'elles i un directori de recursos de la ciutat on acollir-se i adreçar-se, com a eines per a enfortir el teixit associatiu. De tota manera, es va posar de manifest que el major o menor coneixement d'aquests recursos també depèn en gran mesura del moment del procés migratori de cada col·lectiu. A més, tot i que actualment ja existeixen algunes guies d'entitats subvencionades per les administracions públiques hi ha diferents factors que fan que siguin incompletes i poc actualitzades. Un dels elements que dificulta tenir aquest cens actualitzat és la inestabilitat del fenomen associatiu, que fa que en poc temps el mapa canviï de manera important. Per tant, s'haurien de trobar mecanismes perquè aquesta base de dades es pogués actualitzar amb més freqüència. L'altre factor és que la classificació per àmbits a vegades no està gens clara. Per exemple, si parlem d'una entitat esportiva de peruans podria inscriure's en diferents apartats –esportiva, cultural, etc. També es va reclamar la creació d'espais d'intercanvi per al col·lectiu immigrant, perquè hi hagi un major coneixement i, fins i tot, es puguin fer projectes conjunts i coordinadament.

La relació entre entitats: necessitat de coordinació

La majoria dels assistents van reconèixer que existeix una certa relació de competència entre les entitats, sobretot quan es tracta d'aconseguir subvencions de l'Administració. També es va constatar un cert encavalcament de l'oferta d'activitats i, encara pitjor, la constitució d'una doble xarxa: associacions d'immigrants que ofereixen només per a estrangers serveis que altres associacions ja ofereixen a la població en general. I aquesta doble estructura no afavoreix la integració. Un exemple d'aquesta competència per les subvencions i de la repetició d'activitats es pot veure a Ciutat Vella. En moltes ocasions en aquest districte es fan les mateixes activitats per als diferents col·lectius i sovint no hi ha coordinació entre les entitats, no només les d'immigrants, sinó amb la resta d'associacions del barri. En aquest sentit, es va valorar positivament una iniciativa estatal d'entitats –Associació per a la Promoció i Inserció Professional– que s'organitzen per programar les subvencions a les quals es presenten i regular la competència interna.

Un altre dels punts entorn dels quals es va centrar el debat va ser la creació i el funcionament de la Federació d'Entitats d'Immigrants (FCIC), així com la necessitat de restablir-la. Hi va haver consens sobre el fet que s'hauria de recuperar la intenció d'una federació d'entitats d'immigrants que actués com a marc de referència i donés una major força a les propostes de les associacions. En una primera època (1994) la FCIC va complir aquests objectius. En aquells moments el poder de convocatòria era molt important i es va arribar a organitzar una trobada al Maresme, a la qual van assistir més de dos-cents participants.

“El projecte de la FCIC, que és l'únic que hi ha a Europa –almenys fins fa dos anys–, intentava o intenta la coordinació entre els col·lectius immigrants amb el propòsit de tenir una única veu davant l'Administració per a la defensa dels seus drets. És a dir, buscar la interlocució amb les institucions i fer propostes sobre educació, habitatge, treball i tots els àmbits que poden afectar el col·lectiu immigrant. Això és difícil perquè la Federació mai ha tingut una persona alliberada i ens trobem en una època en què és fonamental tenir correu electrònic, pàgina web i altres recursos, perquè si no no existeixes.” (Elsa López)

Algunes de les crítiques a la Federació apuntaven que el seu funcionament és massa informal i que s'ha tingut un discurs massa radicalitzat, impossible de ser mínimament consensuat i compartit per tothom. A més, la cúpula no ha estat capaç d'“enganxar” tot el col·lectiu en aquest projecte i en algun moment els ha faltat mobilitat i capacitat de connectar.

“La FCIC ha estat com un Guadiana. Hi havia uns anys que existia, després desapareixia i tornava a aparèixer al cap d'un any amb una altra persona al capdavant. Per què aquesta feblesa de la FCIC? Penso que el funcionament per assemblees multitudinàries obertes a tothom és poc viable. Potser la feblesa de la Federació rau en la pròpia feblesa del moviment associatiu en general.” (Josep Ignasi Urenda)

Es va assenyalar que en el moment actual, segurament es donen les condicions favorables per reprendre la iniciativa d'un treball conjunt aprofitant l'experiència d'aquests anys.

Relació amb l'Administració

Darrerament, en molts municipis catalans, s'han creat consells consultius en l'àmbit de la immigració. A Europa aquests òrgans existeixen des de la dècada dels setanta del segle xx i els primers que es van constituir els trobem a Bèlgica. Són espais de participació que l'Administració crea per integrar la ciutadania i les associacions en els assumptes municipals relatius a la immigració. En general formulen propostes, elaboren informes o fan arribar suggeriments sobre polítiques o plans d'integració promoguts per l'Ajuntament, però les seves decisions no són vinculants.

En relació amb la demanda de Mohamed Chair que les decisions que es prenen en aquests òrgans siguin vinculants o tinguin un impacte major en les polítiques públiques, es va apuntar que, ara com ara, atès que el nostre sistema de representació política funciona per sufragi universal de tots els nacionals, això no és factible.

“El nostre sistema polític no preveu que hi hagi representació estamental ni comunitària, sinó que funciona per sufragi universal de tots els ciutadans. D'allà surt el Govern i no hi ha un altre poder legítim executiu. Per tant, en el nostre ordenament polític no és vinculant per a una Administració el que decideix un col·lectiu determinat en un òrgan assessor. No és factible que els consells municipals d'immigració tinguin poder vinculant: són òrgans forçosament consultius.” (Josep Ignasi Urenda)

S'ha de tenir en compte, però, que els estrangers no comunitaris, a diferència d'altres col·lectius com la gent gran o les dones, no tenen dret a vot, i aquest fet confereix un major interès a la representació col·lectiva a través de les entitats i els consells consultius. Per tant, donades les limitacions dels drets polítics de les persones immigrades, aquests òrgans haurien d'actuar com a grups de pressió política i tenir més força. Si les decisions que es prenen en aquests espais no poden ser jurídicament vincu-

lants, hi hauria d'haver un major compromís dels polítics d'assumir i donar respostes a les demandes que s'hi formulen.

Es van expressar crítiques sobre el funcionament dels consells consultius pel fet que hi ha poc espai perquè els representants de les entitats aportin les seves idees i per la falta de debat dins de cada associació. Es va alertar també del perill d'una excessiva tutela de la participació.

“El tema dels consells de participació és complicat, perquè crea la idea que la població immigrada està participant i realment no ho fa, almenys pel que fa al Consell de l'Ajuntament de Barcelona. Un òrgan de participació ho és si els mateixos col·lectius porten els seus projectes i les seves propostes. Però si els col·lectius d'immigrants són passius i no transmeten la informació a la gent que tenen darrere, a tots els socis de l'entitat, això no és participació. A més, el Consell de la Immigració, com molts altres òrgans de l'Ajuntament, ha institucionalitzat la participació i això impedeix el desenvolupament més autònom de les pròpies associacions d'immigrants.” (Elsa López)

Una reflexió des del punt de vista legal pel que fa al paper de les associacions i la seva relació amb l'Administració és que les normes jurídiques, contràriament al que es pensa, tenen una influència important sobre tots aquests aspectes. La nova Llei d'estrangeria¹ no contempla ni els nivells més mínims de representació. Per exemple, dos dels majors retrocessos d'aquesta normativa respecte a l'anterior han estat la impossibilitat que els estrangers regulars votin a les eleccions municipals i la negació del dret a la lliure associació dels que estan en situació irregular. L'antiga Llei preveia unes eleccions paral·leles municipals que permetien una entrada important a la participació dels immigrants en l'àmbit local, i això es va eliminar amb la reforma. També suposa una retallada pel que fa al dret d'associació dels immigrants en situació irregular. I aquests són només alguns exemples per demostrar que la normativa pot afectar de manera negativa en alguns aspectes pràctics.

1. En el moment que es va celebrar aquesta sessió del seminari ens referíem a la Llei 8/2000 que modificava la 4/2000.

Es va alertar de la perversió que pot produir en les associacions la necessitat d'adaptar-se a les demandes de l'Administració i oblidar-se dels seus objectius inicials o de la voluntat dels socis que les van crear. És a dir que hi ha el perill d'acabar definint-se pels recursos i no pels objectius. A més, l'Administració requereix un alt nivell de formalitat a les associacions per validar-les com a interlocutores, i això deixa a fora entitats informals però molt actives amb les quals molts col·lectius es troben més identificats. Aquest tipus d'agrupacions tradicionals a l'entorn de compatriotes que exerceixen lideratge són molt nombroses i fortes i, en canvi, són menystingudes en l'àmbit públic. Els tipus d'associacions a les quals estan acostumats els col·lectius subsaharians tenen un model molt diferent al d'aquí.

“Penso que hi ha quatre dificultats pel que fa al tema de la interlocució: considero la pròpia interlocució com la primera dificultat, perquè en general les administracions són les que demanen la representació o interlocució del col·lectiu immigrant i aquests encara no han madurat si volen o no crear una associació. I això fa que sorgeixin algunes associacions que no tenen el recolzament necessari de la mateixa comunitat i generen recels perquè es consideren els interlocutors vàlids dels immigrants.

L'altra dificultat ve també de l'Administració: les subvencions. Al final s'acaba funcionant més pels mitjans que pels objectius.

La tercera és la poca transparència en la manera de muntar les associacions, perquè es prové d'un altre àmbit que no és la comunitat i no hi ha uns objectius clars per treballar per la comunitat. En general les associacions d'immigrants amb les quals la comunitat s'identifica molt més i amb molts socis no són reconegudes per l'Administració perquè no estan registrades.

I finalment, l'altra dificultat és el model de funcionament de l'entitat, ja que molts dels membres de les comunitats immigrades no tenen experiència de com es funciona aquí. Les associacions que rutllen dins d'aquestes comunitats són molt fàcils de crear i el líder està identificat des del principi. Aquí està molt formalitzat i s'escriu molt.” (Abdou Mawa N'diaye)

De tota manera, moltes d'aquestes dificultats també són comunes a les associacions de veïns i a les ONG, que també molts cops es mouen per les

subvencions. En definitiva, tot tipus d'entitat corre el risc de ser manipulada i d'existir i crear-se no en funció d'objectius concrets sinó de la lluita pels recursos.

La postura de les administracions a l'hora d'escollir quines associacions promociona com a interlocutors vàlids i representatius tampoc no és gaire clara. Actualment el Consell de la Immigració de la Secretaria per la Immigració de Catalunya compta amb deu places distribuïdes per col·lectius de procedència, però sempre s'adreça a associacions legalment constituïdes. Malgrat això, des de l'Administració es va reconèixer el fet que l'excessiva formalització pot deixar de banda entitats amb una major adhesió de la comunitat, i per aquest motiu, existeix alguna iniciativa en què s'ha intentat salvar aquesta limitació tècnica o jurídica, sobretot en l'àmbit del treball comunitari. En aquestes experiències no es té en compte estrictament l'associacionisme legalment constituït sinó que hom s'adreça també a aquests tipus d'agrupacions més informals. Un exemple n'és un treball comunitari que estan portant a terme els mossos d'esquadra de Girona amb les comunitats estrangeres com a comunitats, i no perquè estiguin legalment constituïdes com a associacions.

Les associacions haurien d'aportar projectes i propostes a l'Administració i normalment la situació és a la inversa: les associacions o bé demanen o bé responen a demandes, però mai no proposen. Es va apuntar que sovint això és un efecte de la menysvaloració que fa l'Administració respecte a les associacions d'immigrants, que considera "poc capaces" o poc competents.

Diversos representants d'entitats van expressar algunes queixes en el sentit que des de l'Administració es parla molt de fomentar l'associacionisme però a la pràctica no es fa gairebé res. I no només pel que fa als recursos, sinó també a l'hora de donar suport a determinades propostes. En aquest sentit, es va reclamar que l'Administració es prengui la immigració com a interlocutora.

En relació amb aquest tema es va manifestar que, perquè realment puguem parlar de participació de les associacions d'immigrants, primer s'ha de reconèixer la figura de l'immigrant com a actor, com a protagonista i com a persona competent capaç d'aportar alguna cosa en aquesta societat.

“Falta reconèixer el fet que els immigrants poden participar i que són elements clau per a la constitució de la democràcia. A Europa hi ha més de vint milions d’immigrants extracomunitaris i no es pot parlar d’una Europa democràtica que deixa sistemàticament de banda una part tan important de la població en la participació democràtica. Jo parlaria primer de la participació de l’immigrant i després de la participació de les seves associacions en allò comú. L’immigrant com a tal ha de ser una persona que participi i aquesta participació ha de ser reconeguda a través dels òrgans i a través dels canals democràtics establerts. I això no funciona. A partir d’aquí podem començar a parlar d’ajudar a reconstruir les associacions d’immigrants sobre la base d’objectius de drets, i no de recursos. El primer dret és el dret de participar en allò comú.” (Aliu Diaó)

Les relacions de les associacions amb la societat civil: fan realment les associacions una funció integradora?

Més enllà de denunciar l’abandonament de funcions de l’Administració també es va plantejar el paper integrador de les entitats d’immigrants. La integració real del col·lectiu d’immigrants es construeix a través dels vincles que estableix l’associació amb la societat civil. Un primer fet que es va constatar és que sovint existeixen més lligams o relacions integradores amb la comunitat autòctona en espais que no es consideren formalment associacions, com una perruqueria del barri, una botiga o l’escola. Sí que és cert, però, que les associacions compleixen tota una sèrie de funcions, com donar suport per accedir a feina i habitatge i per arribar a les administracions públiques i facilitar una xarxa de relació. Però aquesta multiplicitat de funcions –trobadura d’un determinat col·lectiu, vessant assistencial, necessitat de reproduir-se, problemes propis de relació amb les administracions– pot fer que, d’alguna manera, les associacions d’immigrants pateixin una mena d’esquizofrènia que dificulti el seu funcionament autònom.

Es va alertar sobre el risc de mitificar les associacions d’immigrants i es va concloure que són organitzacions que acaben tenint els mateixos problemes que les altres entitats. És a dir, sovint són associacions molt personalistes, en què les juntes directives no estan remunerades i tenen

problemes de recursos; existeix una confusió entre el voluntariat i la professionalització i tenen problemes de connexió amb la població que representen. Per tant, respecte a si les associacions d'immigrants integren, segurament ho fan en la mateixa mesura que les associacions de veïns integren els veïns del seu barri.

A banda d'aquesta relació de les associacions d'immigrants amb la societat civil, hi ha uns altres vincles que caldrà observar: els de les associacions amb els partits polítics. Es va apuntar que estem entrant en una nova fase en la qual les associacions cada cop s'identifiquen més i es vinculen a determinats partits polítics i aquests, al mateix temps, s'estan aproximant a les associacions i en alguns casos, captant-ne els líders. Serà molt important tenir en compte com es gestionarà aquest ús dels representants de les associacions pels partits polítics.

Finalment es va constatar que les entitats tenen un raonament molt vertical, que és la via de l'Administració, i sovint obliden una via molt important, l'horitzontal, que són els ciutadans. Es va recordar que les associacions tenen una responsabilitat molt important en aquest sentit.

2. Sindicalisme

Introducció a càrrec de Jesús Husillos (AMIC-UGT)

Les transformacions que ha provocat l'arribada de persones immigrades al nostre país, no només en el conjunt de la societat sinó en l'àmbit intern de la nostra organització, va fer que, ara fa uns quatre anys, ens plantegésim tota una sèrie de qüestions, centrant-nos sobretot en dos aspectes. Primer, la incidència dels fluxos migratoris en les organitzacions sindicals a Catalunya i segon, el dilema entre sindicat com a prestador de serveis *versus* sindicat com a instrument de defensa dels drets dels treballadors i les treballadores. I van ser qüestions que, tot i que considero que ara ja hem resolt, en aquell moment no van ser fàcils.

Primer de tot, quan l'activitat d'atenció a les persones immigrades va començar a tenir un cert pes, el sindicat es va convertir en una cosa molt diferent al que era en els orígens. És a dir, no només era diversa perquè rebia les persones extracomunitàries, sinó també perquè poc a poc aquestes persones anaven sent ateses en altres serveis que tenia l'organització o participaven en altres activitats del sindicat. I això va coincidir amb un salt qualitatiu i quantitatiu molt important, que es produí entre el 1999 i el 2000 enmig de diversos processos de regularització. Aleshores vam començar a examinar quina era la presència de treballadors extracomunitaris afiliats a l'organització. En aquell moment hi havia 1.200 o 1.300 persones estrangeres afiliades, i cada any aquesta xifra podia augmentar unes 300 o 400 persones, la qual cosa representa un volum irrisori. Vam veure que estàvem atenent milers de persones, però que no érem capaços d'explicar què era això del sindicat als treballadors que venien.

Penso que si haguéssim fet en aquell moment una enquesta als usuaris de l'AMIC sobre què creien que era l'AMIC i la UGT, segurament molts

haurien respost que era la “megagestoria” de Catalunya, o una de les megagestories, juntament amb CITE. Jo, com a sindicalista, m’ofenia moltíssim, perquè som alguna cosa més que gestors i el nucli de la nostra activitat és un altre de ben diferent. Aleshores vam començar a fer cursos intensius per a la gent que treballava en el nostre sindicat, perquè els perfils eren molt diferents i el tipus d’atenció que rebien els nouvinguts també depenia molt del tarannà dels responsables de cada lloc. De mica en mica hem anat modificant els perfils de la gent que tenim a l’equip i els hem posat a l’abast mecanismes de formació i comprensió.

Fa dos o tres d’anys vam fer la reflexió més important: si els sindicats no som capaços d’acollir a les nostres files i de representar els treballadors extracomuntaris de la mateixa manera que podem representar la resta, en un termini de quinze o vint anys hi haurà sectors, com ara la construcció, l’hosteleria o el camp on, indubtablement, ni negociarem els convenis ni serem representatius. Si la política que estem fent avui és la correcta o no, es veurà d’aquí a uns anys. I penso que es pot dir el mateix de qualsevol altra política que tingui relació amb la immigració.

Aquesta reflexió va anar acompanyada de diferents exercicis interns. Des del Congrés de Tarragona, el 2002, el nostre sindicat té una Secretaria d’Immigració i la dirigeix una persona marroquina. Això, ara mateix, a algú li pot semblar una mica artificial, en el sentit que si parléssim de percentatges seria difícil establir que una persona immigrada estigués en la màxima direcció del sindicat a Catalunya, però ha de servir com a element de pedagogia importantíssim, i com una aposta clara que la UGT compta amb aquests treballadors. Perquè els sindicats, en el seu discurs, són molt progressistes però les bases no ho són, i jo penso que parlo pels tres que hi ha avui aquí. Si d’aquí a quinze o vint anys els representants de la construcció són els mateixos que avui, potser el sindicat serà representatiu perquè té afiliats, però no haurem aconseguit que aquestes persones s’impliquin més en les dinàmiques del sindicat, per voluntat o per obstacles de la mateixa organització. Això és un exemple exportable, en determinats moments, a les dones o als joves, perquè no es produeix un canvi generacional.

Eleccions sindicals

Hi ha una altra consideració que té relació amb el procés d'eleccions sindicals que estem vivint ara. Hi ha moltes empreses que tenen un percentatge majoritari de persones immigrades però, en canvi, qui ocupa els llocs de representació dels treballadors són autòctons. Jo no sóc partidari de les quotes, però sí que és evident que aquesta representació no és real. El que s'ha d'aconseguir és que aquesta població immigrada també participi, no només votant les candidatures sinó també presentant-s'hi.

S'han fet diverses campanyes específiques en el tema de les eleccions sindicals. Per nosaltres, i penso que per Comissions Obreres també, la idea força de les eleccions sindicals entre els col·lectius d'immigrants ha estat el dret de vot. Perquè les eleccions sindicals són l'únic espai pseudo-públic en el qual qualsevol treballador parteix en igualtat de condicions pel que fa a votar o ser votat. I aquí obro un debat una mica polèmic, perquè ens trobarem amb col·lectius que valoren molt el dret a vot i altres que no li donen cap tipus d'importància. Aquest és un element que segurament està relacionat amb la tradició democràtica que tenen en els països d'origen aquests col·lectius.

Adaptar-se a la nova realitat

Vam fer també altres accions que, tot i que poden semblar poc importants, van tenir un cert impacte. Per exemple, vam encartar a la nostra revista, que es publica en català, quatre pàgines en quatre idiomes diferents: castellà, àrab, rus i anglès. Com a mínim, no he sentit cap reacció negativa, i ens han arribat comentaris de persones que, en rebre la revista, es van adonar de tot el que havia canviat en el sindicat.

Un altre exemple d'aquests petits canvis és que, de mica en mica –i això ja ho van fer altres sindicats europeus en el seu moment– estem adaptant la normativa i la realitat del sindicat a altres idiomes. Aquí ens podem trobar amb un altre debat: que si traduïm determinats documents a la llengua de les persones immigrades, no facilitem que aprenguin el català o el castellà. Però a mi, com a sindicalista, primer m'importa que aquella persona conegui els seus drets en la seva relació laboral, i el tema

del català o castellà ja arribarà. Hem pogut constatar que hi ha molt desco-neixement sobre què és un conveni col·lectiu, què és un contracte de tre-ball i com es fa, què són les cotitzacions a la seguretat social, etc. A vega-des és molt difícil d'explicar a una persona nouvinguda tot aquest sistema de funcionament, per la realitat dels països d'on provenen.

També ens vam adonar que totes les polítiques públiques, o fins i tot les actuacions que es fan des dels sindicats i les entitats, incidien només en el nouvingut. I el fet que una persona tingui papers i porti un o dos anys en el territori no és cap garantia que no sigui discriminat i que no tingui problemes a la feina. I vam veure que des del sindicat estàvem tractant amb persones que ja estan en una segona fase del procés migratori, que tenen permís de treball o estan iniciant un reagrupament familiar. Per això vam decidir traduir, resumir i adaptar tota una sèrie de documentació per tal d'explicar què és el sindicat. I si a nosaltres ens costa entendre el funci-onament del sindicat, podem imaginar l'exercici que han de fer persones que provenen de països on, o bé els sindicats en alguns casos van de la mà amb el règim dictatorial, o són inexistents, o bé tenen una realitat molt diferent, per exemple, a tota l'Europa de l'est. Per això estem tractant d'adaptar tota aquesta informació.

Sindicat com a prestador de serveis

El debat sobre el sindicat com a prestador de serveis o com a instrument de defensa dels interessos de treballadors i treballadores és un tema clau. Costarà molt més temps explicar a una persona què és un sindicat des del vessant ideològic i de defensa que no dir-li que si s'hi afilia s'estalviarà un percentatge en ulleres, en el dentista i tindrà determinats privilegis a l'ho-ra d'accedir a un servei. Segurament la segona fórmula és molt més ràpida però la primera és molt més eficaç. També hi ha una altra qüestió, i és que és molt més fàcil explicar els beneficis d'un sindicat a una persona immi-grada que no a una persona autòctona. Perquè la persona immigrada mol-tes vegades rep un efecte beneficiós que es pot traduir en papers o com a mínim en informació sobre els papers, i ho valora molt més. A més hi ha el fet que les organitzacions sindicals, concretament la UGT, hem tingut al-gun punt negre en la nostra història –el cas de la PSV, els pisos de protec-

ció oficial— que els que són d'aquí recorden però els nouvinguts segurament no en tenen coneixement. Tot i que ja han passat més de deu anys, de tant en tant hi ha persones que encara ho retreuen. I la persona que acaba d'arribar, d'entrada, no té cap cosa a retreure't. En general, són persones que són més receptives al que el sindicat els ofereix.

Pel que fa al tema de la negociació col·lectiva, jo crec que començarà a tenir incidència quan siguin altres persones les que negociïn convenis col·lectius o quan tota l'estructura de l'organització sigui totalment receptiva.

Debat

Abans de desenvolupar els diferents temes que es van debatre en aquesta segona sessió del seminari, dedicada al sindicalisme, anotarem algunes dades que van apuntar els representants dels sindicats amb relació a la situació del mercat de treball i a les condicions laborals de la població immigrada al nostre país.

- En l'àmbit estatal pràcticament 500.000 persones (un milió el gener de 2004) estan en situació irregular, de les quals aproximadament el 70% treballa en l'economia submergida. A Catalunya estem parlant de xifres superiors a les 150.000 persones en situació irregular, amb el mateix percentatge que a l'Estat de treball en l'economia submergida. A més, amb la legislació actual no hi ha possibilitats de corregir aquesta situació a curt termini. Els canals legals a la pràctica són insuficients i totalment inútils.

- Pel que fa als contingents del 2002, només el 10% del que es va preveure ha donat resultat. Aquest procés ha estat denunciat per la mateixa patronal perquè no ha servit per solucionar el problema de falta de treballadors. Una empresa que vol contractar una persona no pot esperar un procés que s'allarga de sis mesos a un any. I la via del Règim General tampoc no serveix per al col·lectiu que està al país de forma irregular, ja que obliga a la persona interessada a estar en el país d'origen per sol·licitar el visat quan li arribi l'oferta de treball, sense garanties que li atorguin realment el visat.

- Hi ha un 30% d'immigrants amb permís de treball i permís de residència que treballa sense contracte ni seguretat social.
- S'ha produït un envelliment de la població agrària: fer de pagès no està de moda. Per tant hi ha una gran necessitat de mà d'obra, i més del 90% dels treballadors contractats en el sector agrícola són immigrants.

Tenint presents aquestes dades la sessió va girar entorn de dues grans línies de debat: la necessitat o no de regular els fluxos migratoris i el paper i la transformació dels sindicats davant aquesta població nouvinguda.

El control dels fluxos migratoris a través de l'oferta de treball

Els representants de sindicats que van participar a la sessió (CCOO, UGT i Unió de Pagesos) coincidien a afirmar que no es pot fer una política de portes obertes i que el mercat de treball, tot sol, no pot regular els fluxos migratoris. Fins i tot es va apuntar que el país té una capacitat d'acollida limitada. Però també hi va haver un acord sobre el fet que el tancament de fronteres no serveix, ja que les persones que estan fent un procés migratori continuaran entrant a través de vies alternatives. Des del seu punt de vista es tracta de canalitzar els fluxos migratoris des d'una perspectiva laboral.

Per fer-ho van apostar per articular instruments de control que permetin certificar i autenticar que el treball no és un procés d'explotació d'un nou col·lectiu de treballadors i treballadores, sinó que es produeix una integració en una situació normalitzada, amb les mateixes condicions i els mateixos drets que la resta de treballadors i treballadores. L'argument central d'aquest plantejament és que cal evitar la situació actual, en què tot i tenir les portes tancades, la gent continua entrant, perquè encara que sigui per sota de les condicions normals, troben feina. Per tant, van defensar fermament el control del mercat de treball.

“És cert que quan no hi ha feina els immigrants no es queden, però el problema que hi ha és que s'ha de controlar el mercat submergit. Fa uns anys parlàvem del col·lectiu d'aturats com el gran matalàs que amortia les reivindicacions laborals (sentíem frases com “si no vols passar per l'adre-

çador, mira quanta gent hi ha per substituir-te”). Ara s’han trobat amb un matalàs amb encara més molles: la immigració; perquè venen d’una situació encara més dolenta i això serveix per pressionar en les condicions de treball. Encara hi ha el discurs “que ens venen a treure la feina”. I això es dóna perquè a molts empresaris se’ls permet poder tenir treballadors amb un cost molt menor del que estan obligats legalment. I perquè no hi ha cap mecanisme que permeti a les entitats socials intervenir en la legalitat de les condicions de treball de la gent. L’única normativa que existeix està dirigida exclusivament a l’aspecte policial, de control, i no contempla en absolut la immigració com un factor d’enriquiment social i econòmic del país.” (Lluís Torrents)

Tenint en compte aquests factors, la proposta del sindicat va ser:

1. Establir mecanismes de control eficaços (que no representin un procés llarg i inviable);
2. assegurar el reconeixement automàtic dels drets de ciutadania, i
3. promoure la participació dels agents socials en aquests mecanismes.

Per tant, no es tracta tant del fet que les fronteres siguin permeables o rígides, sinó que hi hagi control, i assegurar-se que en aquest (en referència a com s’ha desenvolupat el contingent del 2002) hi siguin totes les organitzacions. S’ha de verificar que el procediment es faci ben fet.

Pel que fa al sector agrari, la majoria dels treballadors temporers són persones immigrades contractades en origen. Unió de Pagesos és una organització que fa les tasques de contractació, gestiona els desplaçaments –que són finançats parcialment amb subvencions del Ministeri de Treball i del pagès que fa la contractació– i ofereix allotjament i formació, amb l’objectiu de fomentar l’autonomia social i laboral dels treballadors. Contràriament al que es pensa, la contractació a través d’Unió de Pagesos no és més barata sinó més cara, perquè inclou els costos d’allotjament, els desplaçaments i el que es podria anomenar cost de la integració (professorat, etc.). Aquest sindicat agrari també ha creat la Fundació Pagesos Solidaris, que té un programa d’acollida i codesenvolupament que ofereix un temps

més de formació als treballadors que venen a fer feina abans de tornar al seu país i un cop han acabat la feina. En el cas del treballadors temporers és cert, doncs, que es pot fer un control a través de l'oferta –assegurar-se que les persones vinguin a treballar amb les condicions que pertocuen i que marca el conveni. Ara bé, aquest procediment, que pot funcionar en aquest supòsit, difícilment seria aplicable per regular els fluxos migratoris generals.

La regulació del mercat

La idea del control de fluxos va obrir un debat entre tots els participants sobre si calia o no aquesta canalització, com s'hauria de fer i quin en seria el límit. En oposició a la proposta d'establir controls, es va plantejar que el mercat de treball podia ser l'element d'autoregulació, ja que sembla un fet demostrat que quan no hi ha feina la població immigrada ja no es queda en un país determinat. En aquest sentit, es va assenyalar que si les fronteres fossin més flexibles hi hauria més mobilitat de la població, perquè la gent no es veuria obligada a romandre en un mateix lloc per por de no poder tornar a entrar-hi, i els processos migratoris serien més dinàmics. Es va retreure també que quan es parla de control es fa referència a obrir i tancar portes només en interès de les organitzacions i de les necessitats de la societat d'acollida, sense tenir en compte els interessos i les necessitats de la persona que arriba.

Un altre element que es va posar sobre la taula va ser l'“efecte crida”, però no el que suposadament es genera en determinats moments en la població immigrada, sinó el que es produeix en el món empresarial. Si es continua permetent que treballin persones en situació irregular sense que hi hagi cap sanció per als responsables, es produirà un “efecte crida” entre els empresaris i una sensació que “tot s'hi val”. Així doncs, es va denunciar que existeixen empreses que han convertit l'explotació de les persones immigrades en la seva activitat principal i es va reclamar un grau de tolerància zero en la no contractació. [Recordem que segons dades de CCOO hi ha un 30% de la població immigrada que té papers però treballa sense contracte ni seguretat social, amb el perill que això suposa per a la renovació de permisos.]

Per tant, una de les idees força d'aquesta primera part del debat va ser que si bé no és possible controlar les fronteres, en canvi sí que es pot exercir un control sobre les empreses. Aquestes cotitzen per força a la Seguretat Social, tenen una seu social i paguen uns impostos i, per tant, es pot fiscalitzar la seva tasca i les seves contractacions. S'ha de posar la càrrega sobre l'empresari i no sobre l'immigrant.

Pel que fa al problema de la sobreexplotació es va afirmar que no la causa el nombre d'immigrants que entren sinó el sistema mateix, que afavoreix situacions de regularitat i d'irregularitat. Hi ha molta gent que no va entrar en situació irregular però que, per culpa del sistema de renovació, estan en aquesta situació. Per això es va demanar que no es responsabilitzi la immigració de la precarització del mercat de treball, ja que la precarietat ja existia i la immigració només l'ha posada de manifest. Hi ha un mercat submergit i els immigrants hi han entrat i han acabat fent les feines que la població autòctona no vol fer.

Migracions economicolaborals o projectes vitals?

Van sorgir diferents veus que reivindicaven que darrere el procés migratori hi ha més que el mercat de treball, i que la immigració és un projecte vital que va més enllà de la recerca de feina. Les causes no són només laborals, sinó que molts cops hi ha una pressió social que fa que la gent en un moment donat de la seva història iniciï un procés migratori. Es va fer una crítica a aquesta visió tan pragmàtica de considerar la immigració com a força de treball i prou i es va apuntar que no es pot reduir les persones a mercaderies.

A banda d'aquesta lògica més mercantilista, també es va fer una crítica a l'ús instrumental de la immigració, que justifica la presència de població immigrada per motius demogràfics. És a dir, que es legitima l'arribada d'immigrants per la necessitat d'invertir la tendència de la població autòctona a l'envelliment.

Des del sindicat es va afirmar que són conscients que el procés migratori va molt més enllà del mercat de treball, però que des de les seves organitzacions han de parlar dels aspectes econòmics i laborals, perquè és l'àmbit en què intervenen. A més, també s'ha de contemplar el fet que el

nostre sistema social està establert al voltant del treball, que permet accedir a les prestacions socials i que és el pilar sobre el qual es construeixen altres aspectes de la societat.

Incoherència de la Llei d'estrangeria

Els representants d'associacions van mostrar la seva sorpresa pel discurs del sindicat, que van considerar molt proper a la postura del Govern central. Es va apuntar que el control de fluxos migratoris i els càlculs de contingents, a la pràctica, no funcionaran mai. I una de les raons és que la immigració no depèn només de les disponibilitats de treball d'un país. A més, la falta de coherència de la Llei d'estrangeria i les dificultats per entrar legalment fan que els immigrants cerquin accessos alternatius, tot i ser il·legals.

“La Llei d'estrangeria no és coherent i qui l'ha feta no es creu les condicions que marca aquesta norma per entrar. Per tant, la gent ha de buscar altres formes per introduir-se al país. A més, és una llei inestable que canvia cada any i no té cap lògica. [...] El rerefons de tot aquest debat té un nom: la integració jurídica. A la persona immigrada, des del moment que creua la frontera, ja li apliquen unes lleis. Jo ja fa molts anys que defenso que la Llei d'estrangeria no ha d'existir i que és viable un país que exerceixi els controls a les fronteres i estableixi criteris d'admissió, sense una Llei d'estrangeria. Voler controlar els fluxos migratoris no és ser pragmàtic, sinó que és somiar. El càlcul de contingents i la seva aplicació no funcionarà mai. Un contingent ha de ser sempre un mecanisme complementari al Règim General i aquest ha d'establir els controls que calgui a la frontera però tenint en compte que la immigració no depèn només del mercat de treball d'un lloc determinat. La gent emigra perquè no pot aguantar més o ha de fugir del seu país.” (Saoka Kingolo)

En relació amb la incoherència d'aquesta Llei, trobem també el fet que en l'actualitat hi ha un nombre important de persones immigrades que busquen feina i que, tot i haver-hi llocs de treball, no poden accedir-hi per impediments legals. Per això, tot i ser un procediment més car, en molts casos es recorre a la contractació en origen.

Un altre dels efectes perversos de la Llei és que hi ha molta gent que viu des de fa molts anys en el país i de cop i volta es queda en situació irregular. A banda de tots aquests elements, hi ha també la circumstància que el retorn als països d'origen molts cops no és factible, ja sigui per l'elevat cost, perquè es tracta d'una persona de la qual no se'n coneix l'origen, o bé per dificultats legals.

El paper dels sindicats

La Llei d'estrangeria és la que regula els fluxos migratoris i el sindicat té poc marge en aquest sentit –poca cosa pot fer més enllà de reivindicar o fer propostes. Això no exclou, però, que els sindicats tinguin una política ben definida pel que fa a la immigració i que aquesta es pugui criticar o avaluar.

Un informe recent del Centre d'Estudis i Recerca Sindical (CERES) posa en evidència que hi ha una discriminació molt forta envers el col·lectiu magribí. Un dels punts que es va plantejar als sindicats, doncs, és què es fa des d'aquestes organitzacions per lluitar contra la discriminació laboral. Quant a aquest punt, el representant del sindicat agrari va apuntar que, tot i que potser existeix aquesta desigualtat en el sector, no és així en el sindicat, ja que el 70% dels treballadors contractats des d'Unió de Pagesos són d'origen africà, un 40% d'origen magribí i un 30% subsaharià.

També es va demanar que des del sindicat es fes una anàlisi per veure si la població que va arribar als anys setanta i vuitanta, que conformen una altra realitat, s'ha incorporat realment o no al mercat de treball.

Sindicat *versus* empresa de serveis per als immigrants

L'origen del plantejament de l'AMIC va ser establir algun tipus de sistema d'ajut per aquell treballador que era diferent, però no pel color de la pell, sinó perquè necessitava un permís per treballar que les persones autòctones o comunitàries no necessiten. Amb el temps, però, aquestes funcions d'assessorament i de gestió de papers han anat guanyant espai dins de l'organització, fent que en algun moment es donés un funcionament més proper a una gestoria que a un sindicat.

Es va criticar el fet que el moviment sindical es transformi en empresa de serveis, ja que perd de vista el seu objectiu principal, que és la defensa dels treballadors. Certament, hi ha un primer moment en què el nouvingut necessita informació i assessorament, però no s'ha aconseguit incitar-lo a fer el pas i sindicar-se per treballar per la defensa dels seus drets.

Hi va haver acord sobre el fet que cal tendir a la normalització i no crear serveis específics per a les persones immigrades. En aquest sentit, es va fer una crítica contundent a la idea dels sindicats ètnics i es va afirmar que és l'errada més gran que podria cometre la classe treballadora. S'ha de pensar en elements comuns, que no fragmentin la classe treballadora, perquè immigrants o autòctons, tots són treballadors. El representant de la UGT va explicar que en aquest sindicat només hi ha un servei per atendre persones immigrades, AMIC (sobretot per la necessitat de permisos de treball), i si una persona es dirigeix al sindicat perquè l'han acomiadada, encara que no tingui papers, no l'atendrà AMIC sinó la persona d'UGT que porta aquests temes.

També es va alertar contra l'estratificació ètnica del mercat de treball, en el sentit que no s'ha d'emmarcar els immigrants en sectors laborals específics com l'hosteleria, l'agricultura o la construcció. I en aquesta mateixa línia, els sindicats no haurien de fer cursos de formació orientats específicament a la inserció laboral de les persones immigrades en aquests àmbits.

Pel que fa a la baixa participació de la població immigrada en els sindicats, es va posar de manifest que no afecta només aquest col·lectiu, sinó que s'està patint també entre la població autòctona. Hi ha la sensació que els sindicats no serveixen i que no s'han adaptat a les noves demandes. Per il·lustrar aquest fet, es va posar l'exemple de les darreres eleccions presidencials a França, on els votants del partit d'extrema dreta liderat per Le Pen provenien, en bona mesura, de zones obreres amb una presència important de moviments sindicals. Es va establir una correlació entre la crisi econòmica derivada de la reconversió industrial i el vot a Le Pen, i es va apuntar que, davant la situació de crisi, els sindicats no han sabut donar respostes clares ni evitar el tancament d'empreses. S'evidencia, doncs, la necessitat d'una reestructuració dels sindicats i d'una adaptació a la nova realitat econòmica i social.

Quant a la població immigrada que porta molt de temps aquí, s'hauria de veure fins a quin punt la poca participació es pot associar a les tradicions o la cultura d'origen o a la falta de participació de la població en general. Les administracions, en els seus fulletons informatius o guies d'acollida, mai no informen sobre com sindicar-se (de fet, la Llei nega aquest dret a tots aquells que no tinguin papers) i això sol ja denota una situació poc normalitzada.

“En aquest país tampoc no hi ha gaire participació ciutadana de la població en general. Des del sector sindical no s'ha apostat mai cap a una normalització de les coses. Els sindicats han tingut una actitud molt “paternalista”. Si és un sindicat de classe, ha de considerar la persona immigrada com un treballador i punt. S'ha de tendir a la normalització i no crear figures específiques per a persones immigrades ni marcar sectors específics on les persones immigrades han de treballar.” (Amadou Bocar Sam)

Els treballadors immigrants han de poder parlar amb veu pròpia. Les tancades de la població immigrant durant el 2001 contra la Llei d'extranjería van suposar el moment en què aquest col·lectiu va sortir de la tutela del sindicat. Des d'aquestes organitzacions es va interpretar aquesta actuació com un toc d'alerta i es va decidir que havien de canviar les seves relacions.

“Les tancades del 2000 van suposar un punt d'inflexió: al grup sindical que té la ‘tutela’ dels immigrants no els va agradar que prenguessin la paraula. Hi va haver traves perquè les coses no anessin bé, perquè les persones immigrades havien pres la paraula i les seves pròpies decisions. Hi va haver manipulació i divergències entre sindicats. Però tot i així, penso que és possible arribar a acords entre sindicats pel que fa a la immigració i que s'hauria de fer un esforç en aquest sentit per arribar a un consens, sense renunciar a les creences i sensibilitats polítiques de cadascun.” (Amadou Bocar Sam)

Mesures de normalització

Els sindicats majoritaris (UGT i CCOO) van afirmar que havien fet un exercici de responsabilitat important en l'àmbit laboral en la integració de la immigració, igual que quan hi va haver la immigració de l'Estat espanyol, fent confluïr les reivindicacions d'uns i altres en uns mateixos interessos. I això va fer que no es generés una divisió entre els treballadors i treballadores d'aquí i els nousvinguts.

Pel que fa a la immigració extracomunitària, els representants sindicals va destacar dos moments clau:

1. Quan encara ni es parla del fenomen migratori (1986/1987), els sindicats ja es plantegen contemplar un col·lectiu de treballadors immigrants amb unes peculiaritats i incorporar-les en el conjunt la seva activitat de defensa dels drets dels treballadors i treballadores, globalment parlant.

2. El segon moment coincideix amb la reforma de la Llei d'estrangeria feta pel PP (8/2000): es van suprimir drets bàsics per als immigrants en situació irregular, com el dret de sindicació. En aquest moment el sindicat va tenir una actitud desafiant davant del Govern i va fer públic el seu compromís d'afiliar qualsevol treballador immigrant amb la documentació en regla o sense. És un aspecte molt anecdòtic però que indica la voluntat de les centrals sindicals d'actuar en aquest camp.

Aquesta aposta del sindicat d'afiliar estrangers indocumentats va ser un acte il·legal, però el Govern no va prendre mesures perquè a la pràctica és molt difícil l'enfrontament contra les dues centrals sindicals majoritàries. La UGT, a més, va presentar una denúncia a l'Organització Internacional del Treball i aquesta va dictaminar que la Llei atemptava contra la llibertat sindical d'aquestes persones en no permetre'n la sindicació. De tota manera, malgrat la importància d'aquesta resolució de l'OIT, no es pot exercir cap mena de pressió sobre el Govern central, perquè aquesta resolució no té obligatorietat.

Els sindicats també han adoptat alguns elements de normalització que, malgrat que poden semblar poc importants, tenen un significat de fons considerable. Un exemple és el canvi en la manera d'elaborar la paella que

es fa cada any després de la manifestació de l'1 de maig: ara no porta porc i abans sí que en portava. Un altre fet en aquesta direcció està relacionat amb la vaga general del 20 de juny del 2003, en què només es van fer assemblees específiques per als immigrants que tenien problemes amb l'idioma.

Finalment, es van assenyalar alguns aspectes que el model de funcionament dels sindicats han de tenir en compte en l'actualitat i que resumeixen algunes de les idees que van sorgir durant el debat:

- La immigració que va arribar fa deu o dotze anys no té res a veure amb la immigració que arriba ara, ja que actualment aquest fenomen és “consubstancial” a la nostra societat, és a dir, que ja no és un grup minoritari i aïllat, sinó que forma part de la vida quotidiana. I aquest fet s'ha d'assumir.
- Alguna central sindical ha incorporat la immigració a la cúpula del sindicat. Això és una actuació valuosa però cal un important treball intern constant per arribar a tots els cossos del sindicat.
- Hi ha la sensació que els sindicats no serveixen, que no s'han adaptat. Falta una reestructuració: no han de perdre de vista que el seu objectiu és la defensa dels treballadors.
- El sindicat està format pels seus socis, i per tant, serà el que aquests vulguin que sigui, més enllà de condicionats externs i limitacions econòmiques.

3. Drets polítics

Introducció a càrrec de Laura Díez (Institut de Dret Públic)

La meua intervenció partirà del consens general entre els presents sobre la conveniència d'ampliar els drets polítics, especialment el dret de sufragi, a tots els immigrants. Per tant, més enllà de voluntats polítiques o ideològiques, la intervenció se centrarà en una perspectiva jurídica, amb l'anàlisi de la normativa que ha regulat aquest tema a Espanya, l'esbós d'alguns apunts de dret comparat i una reflexió sobre les possibilitats jurídiques que poden plantejar-se.

Abans de res, hauríem de fer una reflexió inicial sobre els drets dels estrangers en general. Si analitzem els diferents tipus de drets veurem que s'ha produït un procés d'ampliació dels drets civils als immigrants regulars i irregulars, a través de tractats internacionals que Espanya ha subscrit. També s'ha produït una ampliació dels drets sociolaborals amb l'objectiu que els immigrants econòmics no constitueixin una competència "deslleial" respecte dels treballadors autòctons. Ara bé, aquesta extensió progressiva dels drets civils i sociolaborals als immigrants no ha anat acompanyada d'una ampliació dels seus drets polítics.

Els motius al·legats per resistir-se a l'ampliació dels drets de participació política dels immigrants són diversos. En primer lloc, des d'un punt de vista jurídic, s'ha considerat que la nacionalització és l'instrument adequat i suficient per accedir als drets polítics, tot i que és una via lenta i comporta moltes vegades la pèrdua de la nacionalitat originària. En segon lloc s'han adduït motius relacionats amb el concepte de sobirania, en considerar que només els nacionals han de disposar del dret a vot; en aquest cas, s'utilitza com veurem un concepte molt clàssic (antic) de la sobirania. Un altre motiu de tipus més sociològic és el que considera que la partici-

pació política de l'estranger comporta una ruptura de la identitat nacional o del patriotisme.

No obstant això, enfront d'aquests motius que tracten de justificar la restricció de la participació política dels immigrants, també hi ha arguments per defensar la necessitat d'ampliar els drets polítics dels estrangers. En primer lloc aquesta ampliació de la participació és necessària per impulsar amb més efectivitat l'exercici dels drets civils i socials als quals he fet al·lusió, superant els obstacles que encara subsisteixen tot i estar reconeguts constitucionalment i legal. En segon lloc, la participació política és una fórmula eficaç per aconseguir que els estrangers es considerin membres plens de la societat en què viuen, per evitar els guetos, en facilitar la integració i normalització dels immigrants, i per coresponsabilitzar l'estranger de les decisions i el futur de la societat en què viu.

Per últim, i centrant-nos en un dret polític concret, el dret de sufragi, s'ha de considerar que l'ampliació del dret a vot dels immigrants és una exigència que deriva del principi democràtic mateix segons la seva configuració actual. S'ha de partir de la base que el concepte de sobirania avui dia ja no és el mateix que el corresponent al segle XIX, quan només existia un sufragi de caràcter censual, que després es va convertir en universal –primer masculí i després també femení–, i que en l'actualitat, en alguns casos, s'ha ampliat fins i tot a persones que no disposen de la nacionalitat espanyola. Per tant, el concepte de sobirania es troba en evolució permanent i no és descartable que en el futur inclogui persones que en l'actualitat resten excloses del dret a vot. D'altra banda, des de la perspectiva del principi democràtic és difícil defensar que persones que estan subjectes a un ordenament jurídic no puguin participar, ni que sigui de forma indirecta, en la seva elaboració o modificació.

És interessant comprovar que tots aquests arguments que acabem d'exposar i que advoquen per l'ampliació de la participació política dels immigrants han tingut certs efectes en l'àmbit jurídic, ja que s'han aprovat algunes normes que permeten una petita participació dels immigrants en la vida política. Un exemple molt clar és el Conveni, elaborat en el marc del Consell d'Europa, de 5 de febrer de 1992, sobre la participació dels estrangers en la vida pública local. En l'exposició de motius d'aquest conveni, s'assumeixen expressament algunes de les premisses que acabo de posar sobre la taula.

En primer lloc, expressa que la residència estable d'estrangers en territori del Consell d'Europa és una evidència; en segon lloc explica que aquests estrangers tenen els mateixos deures que els nacionals d'aquests països; i, en tercer lloc, defensa que la millor forma per integrar aquestes persones és oferir-los una via d'entrada a les institucions públiques. Aquest Conveni se subdivideix en tres capítols (A, B i C) que regulen una sèrie de drets de participació, que fan possible que els estats subscriuguin el Conveni per capítols, és a dir, que vagin assumint de manera progressiva els drets de participació en la seva normativa interna. Aquest aspecte és força interessant ja que la participació dels immigrants s'ha de prendre com un procés evolutiu que no és possible dur a terme d'un dia per l'altre.

Per descriure ara breument el contingut del Conveni direm que:

- El capítol A reconeix els drets de llibertat d'expressió, reunió i associació. Dins del dret d'associació s'inclou el de fundar sindicats o afiliar-s'hi i el de crear associacions locals per a l'ajuda mútua, la conservació de la identitat cultural i la defensa dels interessos comuns.
- El capítol B obliga els estats a facilitar la creació d'organitzacions consultives o altres mesures institucionals per als col·lectius locals que representin un nombre significatiu de residents, a fi d'assegurar la relació entre aquestes organitzacions i els residents, oferir un fòrum per a la discussió dels problemes que més afecten aquests col·lectius i per promoure la seva integració a la vida de la comunitat.
- El capítol C recull el compromís dels estats a concedir el sufragi actiu i passiu als residents estrangers en les eleccions locals, sempre que compleixin les mateixes condicions que s'exigeixen als nacionals (edat, etc.) i que hagin residit legalment i habitual a l'Estat, com a mínim, els cinc anys anteriors als comicis.

Aquesta breu descripció del contingut del Conveni de 1992 permet constatar que les formes i els drets de participació política dels estrangers poden ser múltiples i demostra la tendència europea cap a l'ampliació dels drets de participació.

Ara bé, i per contra, la Constitució espanyola és molt més restrictiva respecte als drets de participació dels estrangers en els assumptes públics

i, en part per aquest motiu Espanya no ha ratificat cap de les parts del Conveni de 1992. La Constitució reconeix molts drets de participació (dins la secció primera del capítol II del títol I), per tant és un reconeixement lligat a una garantia molt àmplia. Però la Constitució no aclareix si els estrangers poden ser titulars de tots aquests drets de participació; en aquest sentit només deixa clar que tan sols els espanyols són titulars del dret de sufragi (amb alguna excepció a favor dels estrangers) i del dret d'accés a la funció pública. Per tant la Constitució estableix una diferència fonamental entre el tractament legal que es pot donar als drets de reunió i manifestació, associació, sindicació i vaga, i el que es pot donar als drets de sufragi i d'accés a la funció pública.

Així doncs, farem un repàs del que diu la Constitució i la Llei vigent, diferenciant aquests dos grups de drets; però també em referiré al que preveia la Llei d'estrangeria de 1985. Faig aquesta referència a la normativa del 1985 perquè voldria remarcar que, a parer meu, hi ha hagut un procés positiu respecte a la participació política dels immigrants, en la línia de l'ampliació d'aquesta participació iniciada amb el Conveni europeu de 1992.

El dret de reunió

El dret de reunió es recull en l'article 21 de la Constitució.² A partir d'aquest precepte de la Constitució es va aprovar la Llei Orgànica 9/1983 que regula el dret de reunió. Aquesta Llei no introdueix cap modificació en l'estatus dels estrangers, en no restringir l'exercici d'aquest dret per raó de nacionalitat. Ara bé, la restricció es va produir mitjançant l'aprovació de la Llei d'estrangeria de 1985, que feia dues coses: la primera, restringir la titularitat del dret als residents legals i, la segona, obligar que hi hagués una autorització prèvia de l'autoritat pública per a la reunió quan els qui exercien aquest dret eren estrangers. Davant d'aquesta situació, el Tribunal Consti-

2. "1. Se reconoce el derecho de reunión y manifestación pacífica y sin armas. 2. En los casos de reuniones en lugares de tránsito público y manifestaciones se dará comunicación previa a la Autoridad, que sólo podrá prohibirlas cuando existan razones fundadas de alteración del orden público, con peligro de personas y bienes."

tucional va declarar (en la sentència 115/1987) que la sol·licitud d'autorització era inconstitucional, perquè el legislador no va respectar el contingut essencial del dret que protegeix l'article 21 de la Constitució. El Tribunal considera que si a un estranger se li reconeix un dret aquest ha de tenir el mateix contingut essencial que per als nacionals espanyols; ara bé, la sentència no fa al·lusió a si la limitació del dret de reunió als immigrants amb permís és constitucional o no.

Una cosa similar va succeir en el cas del dret d'associació, limitat per la Llei d'estrangeria de 1985 tant pel que fa a la titularitat (només reconeguda als immigrants regulars) com pel que fa al contingut essencial (la Llei preveia la possibilitat que el Consell de Ministres suspengués l'activitat d'una associació). Una sentència del Tribunal Constitucional de 1987 va aplicar el mateix criteri que el seguit per al dret de reunió i, per tant, va anul·lar la limitació del dret d'associació en relació amb la suspensió d'activitats, però no va aclarir si la restricció de la titularitat als estrangers regulars era o no legítima des d'una perspectiva constitucional.

La Llei d'estrangeria 8/2000 segueix la jurisprudència constitucional i no limita el contingut del dret de reunió i d'associació quan l'exerceixen els estrangers; quant a la titularitat, però, fa una distinció curiosa: estableix que els estrangers gaudeixen del dret de reunió i d'associació, però diu també que no podran exercir-lo fins que no obtinguin els permisos corresponents. Aquesta distinció tant forçada entre la titularitat del dret i la capacitat d'exercir-lo ha estat impugnada davant del Tribunal Constitucional, ja que no sembla constitucionalment permesa. A més, tant el dret de reunió com el d'associació s'han vinculat molt directament amb el dret humà de la llibertat d'expressió, i això podria permetre al Tribunal considerar que ambdós drets han de ser predicables de totes les persones.

Pel que fa al dret d'associació, també es planteja el tema de l'associacionisme polític. La Llei Orgànica de partits polítics 6/2002 i la sentència del Tribunal Constitucional 48/2003 que confirma aquesta Llei han reconegut el dret dels immigrants regulars a afiliar-se a un partit polític, però no a crear un partit. Ateses les funcions dels partits, que van més enllà de la concurrència a les eleccions, potser aquesta restricció tampoc no és constitucionalment legítima.

Quant als drets de sindicació i de vaga, la Llei 8/2000 també separa artificiosament la titularitat del dret del seu exercici; però convé advertir igualment que aquests dos drets no es poden lligar tant clarament a la llibertat d'expressió i, per tant, difícilment pot considerar-se que pertanyin a totes les persones amb independència de la seva nacionalitat.

El dret de sufragi i el dret d'accés a la funció pública

Com he avançat, es tracta de dos drets que la Constitució no reconeix als estrangers, però en aquest punt hi ha hagut certa evolució. L'article 13 de la Constitució establí inicialment que només els espanyols gaudeixen del dret a sufragi, tret que en l'àmbit local existeixi reciprocitat amb el país d'origen de l'immigrant, ja que si existeix aquesta reciprocitat l'estranger podrà votar a les eleccions municipals. Més tard, el Tractat de Maastricht reconeixia el dret de vot passiu als ciutadans europeus en l'àmbit local i, per tant, es va haver de modificar la Constitució per tal que recollís que en cas de reciprocitat l'estranger podria votar i ser votat. La reforma de la Constitució es va fer a través d'un procediment molt senzill, de forma que si hi hagués voluntat política per ampliar més el dret de vot dels immigrants, la modificació constitucional seria igual de senzilla des del punt de vista del procediment.

Quant a l'accés a la funció pública, convé tenir present que els immigrants no són només els estrangers que acaben d'arribar, sinó que moltes vegades són persones que fa molts anys que viuen entre nosaltres i que tenen fills que tampoc no tenen la nacionalitat espanyola. Per a aquest col·lectiu l'accés a la funció pública és una sortida totalment vedada per imperatiu constitucional. Tanmateix, aquesta prohibició va topar amb la llibertat de circulació de treballadors en l'àmbit europeu, de forma que per via legal (i per tant de forma força "irregular") es va exceptuar d'aquesta prohibició constitucional els ciutadans europeus respecte d'uns llocs determinats de l'Administració pública, com ara els llocs que no impliquen un exercici de la sobirania (docència, sanitat, etc.). Un altre cop s'ha produït una ampliació de la participació dels estrangers, en aquest cas els europeus, ampliació que en el futur seria perfectament factible per als estrangers de tercers països.

Debat

Al llarg d'aquesta tercera sessió del seminari es va posar de manifest que des de la perspectiva jurídica s'ha produït un procés d'obertura de la participació dels estrangers, tot i que molt incipient i no exempt d'entrebancs. També es va evidenciar que les possibilitats jurídiques per a l'ampliació dels drets polítics existeixen, però falta consens social i polític, i que els governants assumeixin un major compromís pel que fa a aquesta reivindicació.

Dret a vot i cohesió social

Com es desprèn de la intervenció inicial, existeixen múltiples formes de participació política, algunes de les quals ja s'han tractat més profundament en les sessions anteriors –dret de sindicació i associacionisme–, tot i que el dret a vot és la màxima expressió d'aquesta participació. En el debat entorn de l'ampliació del dret al sufragi passiu a tota la població immigrada cal diferenciar dos nivells: d'una banda, el legal, àmbit en el qual, segons els juristes, existeixen les vies per fer-ho possible, tant a través de la reforma de la Constitució que, malgrat les reticències polítiques, és del tot viable, com a través de convenis bilaterals que reconeguin el sufragi a tots els estrangers residents a l'Estat després d'uns anys de permanència, o bé altres mecanismes. Però aquests mecanismes no són socialment factibles si abans no s'arriba a un ampli consens social i polític. Per tant, hem de tenir en compte aquest segon nivell de debat, que es refereix a com arribar a aquest gran pacte entre polítics i teixit social.

Es va partir, doncs, de l'assumpció que cal ampliar els drets polítics dels estrangers no comunitaris, en especial el dret a vot que, d'altra banda, pot ser també a un instrument de fre a la xenofòbia. Però la qüestió clau és com es posa en funcionament aquesta ampliació de drets preservant alhora la cohesió i la vertebració socials.

“En una situació que produeix encara molta fricció, com aconseguixes poder arribar al dret a vot, que és només una de les expressions de la participació política? Mantinc que hi ha d'haver un consens polític i social mí-

nim i una responsabilitat màxima de tots els partits polítics; i en aquest país n'hi ha alguns que són molt irresponsables. En aquests moments, lamentablement, a Catalunya tenim cinc regidors xenòfobs³ i això vol dir que hi ha un gruix de la població que els dóna suport. Per tant, s'ha de treballar amb la societat perquè això arribi a ser un fenomen totalment aïllat i aconseguir aquesta societat cohesionada.” (Lídia Santos)

Es va destacar la importància de fer una tasca pedagògica entre la ciutadania per aconseguir aquest consens, perquè és difícil que s'accepti socialment, d'un dia per l'altre, una llei que atorga el dret a vot a la població immigrada, tant si parlem de l'àmbit municipal com de l'estatal. Cal, per tant, un treball previ d'educació i sensibilització. SOS Racisme duu a terme una iniciativa interessant en aquest sentit, que consisteix en una exposició i una votació simbòlica, a través de les quals es vol transmetre dues idees. D'una banda, evidenciar una discriminació flagrant: que l'ordenament jurídic contempla per als estrangers tota una sèrie de deures –deures fiscals, seguretat social, etc.– però no els reconeix el dret a vot. Per tant, es vol posar de manifest la contradicció amb els principis democràtics que suposa el fet que persones que estan subjectes a les mateixes lleis no puguin participar en la seva producció i, alhora, es vol reivindicar que el pagament d'impostos ha de comportar tenir algun dret en la seva gestió. De l'altra, s'intenta que la gent prengui consciència de l'evolució del dret de vot al llarg de la història, un dret que des de l'aparició del sufragi nacional masculí fins al vot nacional universal ha estat en transformació constant. A més, no hem de perdre de vista que, com ja s'ha comentat a la introducció, el Tractat de Maastricht estén el dret de sufragi als ciutadans no comunitaris en les eleccions municipals.

Un dels màxims responsables de fer aquesta tasca pedagògica és el Govern central i, no cal dir-ho, no ho està fent. Els valors d'igualtat i no discriminació també es transmeten a través de normatives i propostes de reforma de la Llei d'estrangeria que no siguin restrictives. D'altra banda,

3. El debat es va celebrar el 27 de maig del 2003, dos dies després de les eleccions municipals en què formacions xenòfobes (com Plataforma per Catalunya) van obtenir representació en cinc municipis catalans.

aquesta tasca educativa no s'ha de dirigir només a la ciutadania en general, sinó que és encara més necessària dins dels mateixos partits polítics, on sovint hi ha reticències internes molt fortes.

Els mitjans de comunicació tampoc no fan aquesta funció pedagògica, en part perquè no tenen prou informació per educar la societat. Això es va fer evident en el procés de modificació de la Llei 4/2000. En aquells moments es va posar tota l'atenció en els drets de reunió i d'associació, i no es va esmentar la retallada de drets que s'estava fent no només als immigrants en situació irregular sinó als que tenien permisos –no es va parlar, per exemple, de com es va retallar l'accés al permís permanent o el dret al reagrupament familiar. Per tant, també s'ha d'exigir una tasca educativa de la premsa, la televisió, etc. Els mitjans de comunicació tenen una gran responsabilitat en la creació d'opinió pública. Per aquest motiu cal que es faci una reflexió sobre si només s'han de limitar a reproduir el debat polític, molts cops demagògic i oportunista, o bé si se'ls ha de demanar una responsabilitat afegida d'educació.

Responsabilitat dels representants polítics

Malgrat que es va reconèixer que cal instal·lar el debat en la societat per tal d'arribar a un pacte, i que això és responsabilitat compartida de la societat civil i els polítics, es va demanar a aquests darrers que suprimissin les reticències, internes i externes, i que optessin de forma clara per l'ampliació dels drets polítics de les persones immigrades. De la mateixa manera que s'ha de fer en l'àmbit econòmic, haurien de tenir una actitud més valenta i assumir certs riscos per evitar que hi continuï havent ciutadans de primera i de segona.

Respecte a l'actitud dels polítics, també es va demanar un mínim de coherència en els discursos i en les actuacions, perquè es posen de manifest dues contradiccions flagrants: la primera, entre el discurs i la pràctica; i la segona, en els mateixos discursos: el de la multiculturalitat, d'una banda, i el de la por i la seguretat, de l'altra, que a poc a poc s'ha anat instal·lant en tots els debats sobre la immigració.

En aquest mateix sentit de reclamar als polítics un major compromís, es va apuntar que en l'àmbit municipal, a banda del sufragi, es poden crear,

sense que hi hagi cap impediment jurídic, altres instruments de participació pública, alternatius però sòlids, que garantirien la democràcia real. Un exemple dels mecanismes que s'han creat en molts ajuntaments catalans de cara a afavorir la participació de la població immigrada més enllà del dret a vot són els consells de participació en l'àmbit de la immigració. Aquests òrgans acostumen a estar integrats per polítics i representants de les associacions d'immigrants i tenen una funció bàsicament consultiva i d'assessorament a l'equip de govern en l'elaboració de polítiques i plans d'integració. Les decisions que es prenen en aquests espais no són vinculants, però tenen interès especial per les limitacions dels estrangers en altres formes de participació política. També hi ha fòrums en els diferents nivells de l'Administració, en els quals participen també representants dels col·lectius d'immigrants i del Govern. Caldria, però, incentivar una participació més normalitzada, de manera que els immigrants poguessin formar part d'altres consells sectorials com l'educació, la sanitat o el medi ambient.

Pel que fa al reconeixement del dret al sufragi, com a mínim cent cinquanta municipis catalans han presentat mocions a favor del dret dels immigrants, i l'Ajuntament de Barcelona ha signat la Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans de la Ciutat, que es pronuncia a favor del dret de vot dels no nacionals. La carta diu que s'ha de "promoure l'extensió del sufragi actiu i passiu en l'àmbit municipal a tots els ciutadans majors d'edat no nacionals, després d'un període de dos anys de residència a la ciutat". Té una importància simbòlica, tot i que no té validesa jurídica.

També són molt importants les polítiques públiques que es fan des dels ajuntaments. La conscienciació de la necessitat que els immigrants participin també passa per la normalització de la immigració, és a dir, que es tingui la capacitat de dur a terme programes, especialment de serveis públics, que facin evidents que els immigrants no són un perill, sinó un fet, una realitat que la societat autòctona ha d'anar assumint.

També es va fer una crítica a l'ús electoralista de la immigració. A tall d'exemple, el govern del Partit Popular, en el moment de fer aquest debat i just abans que se celebressin les eleccions municipals, havia anunciat una reforma de la Llei d'estrangeria que en realitat no existia. Aquesta actuació va en una direcció totalment oposada a la responsabilitat política que aquí s'està demanant.

“La primera qüestió que plantejaria és com s’ha arribat a aquesta fractura social que s’està donant aquí. Penso que les respostes les trobem tant en l’ús que se n’està fent des dels mitjans de comunicació, com també des de determinats discursos polítics. Per exemple, es fa una lectura de la Lleï d’estrangeria que vincula immigració amb conflicte i delinqüència. S’ha d’evitar l’ús electoralista de la immigració i en aquests moments fa vergonya com s’està fent. A vegades aquesta voluntat d’integració i el discurs a favor del dret a vot es contradiuen amb els fets reals i el dia a dia de la població immigrada.” (Fathia Ben Hammou)

Finalment es va apuntar que la societat civil també ha de ser valenta i liderar aquestes causes, com ja va passar, per exemple, amb la supressió de l’obligatorietat del servei militar, i no esperar el lideratge dels partits polítics.

El dret a vot i la integració

A banda del dret al sufragi, hi ha altres elements que cal abordar per a la ciutadania plena. El dret a vot és un element de participació política important, però no és sinònim d’integració, sinó que és a partir del fet de sentir-se iguals en altres àmbits, de l’equiparació d’altres drets, que sorgeixen les ganes de participar en els afers públics.

“A vegades quan des de les organitzacions parlem d’aquest tema, hi ha una tendència a pensar que el dret de vot és un punt de partida cap al procés d’integració. Crec que això és una fal·làcia perquè el dret de vot en ell mateix no fa que les persones se sentin més integrades o se sentin més d’una societat. De la mateixa manera que la meitat de la població autòctona no vota, i que hi ha una part d’aquesta població que no se sent implicada ni acceptada dins de la comunitat, no es pot pensar que el fet de concedir aquest dret per si mateix ja integra o ja els converteix en ciutadans de ple dret. Seria molt fàcil que el dret a vot fos igual a integració. Jo crec que hi ha molts elements més i hi ha uns drets que són molt més importants i que és urgent que es vagin equiparant –com el del treball. És a partir del fet que les persones immigrades se sentin iguals en tots aquests àmbits

que tindran ganes i necessitat de participar i intervenir. I penso que és important que tinguin aquesta necessitat, i no que els la reconeguem i després igualment no participin. Han de sentir prèviament que formen part d'aquesta societat.” (Àlex Masllorens)

Projecte comú i vinculació afectiva

Un dels motius que s'esgrimeix per oposar-se a l'ampliació de la participació política dels immigrants és que no tenen el mateix projecte de país ni hi tenen la mateixa vinculació afectiva. Respecte a aquesta qüestió cal posar molt en dubte la idea de projecte comú quan un quaranta per cent de la població autòctona s'absté a les eleccions. Així mateix, ens hem de plantejar si realment tots compartim un sol projecte o n'hi ha molts de diferents i la nostra societat no és tan homogènia com ens pensem. D'altra banda ens trobem en un moment de crisi de la democràcia representativa, en què les institucions estan desacreditades. En aquest sentit, la discussió sobre la necessitat que els immigrants tinguin dret a vot ens hauria de fer reflexionar, un cop més, sobre el nostre model de democràcia.

Una altre aspecte que cal plantejar-se és si els immigrants han de fer una mena d'acte de conversió a aquest suposat projecte comú, i a partir d'aquí se'ls atorga el dret a vot, o bé el sufragi és una forma d'incorporar-los a aquest projecte. Aquesta segona via representaria fer servir la participació com a via perquè la persona immigrada s'adherís al projecte comú, tot i que, com ja hem dit abans, no és l'única ni és suficient. Al Casc Antic de Barcelona es va dur a terme una experiència interessant sobre la participació política dels no comunitaris en l'àmbit local, anomenada Estràgora. L'objectiu del projecte era establir uns canals de participació política d'estrangers a través d'un procés d'investigació-acció participativa.

“Vam aplicar una metodologia innovadora, en la qual intervenien diferents agents socials del territori: Administració, tècnics o professionals que treballen al Casc Antic, entitats i grups organitzats, i població no associada (estrangers i autòctons). Primer es va treballar el vot i després l'associacionisme. El tema de la participació política el vam vincular al concepte de *ciudadà*, entès com que qualsevol persona que viu en un determinat

municipi té uns drets i uns deures. A partir d'aquí, ens vam preguntar per què la persona immigrada no ha de poder decidir sobre certes polítiques que l'afecten. No s'ha d'anar cap a la noció de 'sentiment' o de projecte nacional, sinó que cal vincular-ho més al concepte de ciutadania entesa com a drets." (Carola Castellà)

A Europa els nacionalismes són els que han donat les eines per configurar l'Estat i, per tant, hi ha hagut una identificació entre ciutadania i nacionalitat. Però els models dels clàssics del liberalisme –*ius sanguinis*, *ius soli*– ja no ens serveixen en el model de societat que tenim actualment, i cal replantejar-nos la forma d'adscriure una persona a la comunitat política, ja sigui local, nacional o europea.

Hem de diferenciar clarament què vol dir ser nacional i què vol dir ser ciutadà, entès com la persona que viu en una determinada comunitat política i que té uns drets i uns deures. Ja hem dit que des del punt de vista democràtic no és admissible que una persona que estigui col·laborant i que estigui pagant impostos no pugui participar en les decisions públiques. Una opció per superar aquesta injustícia seria vincular la participació política al concepte de residència o de ciutadania i no al sentiment nacional.

Entorn d'aquesta qüestió de la nacionalitat i de la voluntat de permanència en un país determinat, hi ha un debat, més acadèmic, que planteja la noció de la transnacionalitat o d'una nacionalitat compartida. Aquesta idea parteix de la concepció que les migracions no són uns fluxos de gent que arriba a un determinat país i s'hi queda, sinó que aquest moviment de persones s'ha d'entendre com a circularitat. Aquesta població que emigra envia remeses de diners als seus llocs d'origen, invertint i col·laborant d'aquesta manera en la vida activa del seu país. En aquest sentit es planteja que la persona que és activa tant al país d'acollida com al país d'origen tingui la possibilitat de votar a tots dos llocs, a través de l'atorgament de la doble nacionalitat. Seria molt interessant per als països del sud perquè evitaria un dels problemes més importants provocats per l'emigració: la fugida de "cervells" i la descapitalització de persones actives, líders polítics i associatius, que podrien continuar participant en moviments democratitzadors als seus països. Aquesta és certament una idea més glo-

balitzadora, que va en contra de la concepció de la voluntat d'arrelament, però tenint en compte la realitat social, política, econòmica i legal dels països receptors, està, avui per avui, molt lluny de ser una possibilitat real.

Requisits per al vot

Al nostre país, que ha estat tradicionalment un país d'emigració, es va lligar la nacionalitat al vincle sanguini i no a la residència, una fórmula que volia garantir el dret a vot als nacionals espanyols residents a l'estranger. Si bé en el debat hi va haver unanimitat sobre la necessitat d'ampliar els drets polítics de la població immigrada, entre ells el dret a vot, la qüestió de quins haurien de ser els requisits per poder exercir aquest dret va provocar una certa polèmica. Es va plantejar si s'ha d'exigir una certa "estabilitat" de la persona que vota dins del territori i si aquest dret de participació ha d'estar mínimament vinculat a la residència.

“Al nacional espanyol se li suposa un vincle amb el territori. Penso que el dret de participació hauria d'estar mínimament vinculat a la residència, per la mateixa filosofia del dret de participació. Fins i tot arran del que ha passat al País Basc, on en les darreres eleccions municipals van sortir elegits regidors que no eren ni del poble on es presentaven.” (Laura Díez)

També és cert que als nacionals no els fan proves d'arrelament, sinó que n'hi ha prou amb l'empadronament. Algunes de les qüestions que es van apuntar com a criteri per a l'atorgament o no d'aquest dret van ser la voluntat de permanència, amb l'argument que no tindria sentit que aquestes persones immigrades es volguessin implicar en una comunitat on probablement no pensen romandre perquè no poden o perquè tenen altres projectes. “Seria fantasiós que estiguéssim reconeixent una realitat que no és la que aquestes persones pensen exercir.” També es va destacar que és una contradicció molt gran anomenar “immigrants” persones que porten molt de temps aquí i als quals se'ls reconeix la voluntat de quedar-se. Però quan ens referim a l'arrelament, de què parlem? D'un temps? D'una identitat pel que fa a la cultura democràtica? Es va relacionar la qüestió de l'arrelament amb la qüestió dels permisos i es va apuntar que, paradoxal-

ment, les persones que estan en situació irregular són les que estan més arrelades, per la seva impossibilitat de marxar.

“És el cas dels fills dels immigrants que portem aquí molt de temps, que hem fet els estudis a Catalunya, però en canvi no tenim opció a accedir a la funció pública. La meua residència són trenta-dos anys; per tant, a la pràctica, la vinculació amb la residència no és real. Ni accés a la funció pública ni dret a vot. Això es contradiu amb el discurs de la integració. Sempre ‘estàs sota sospita’ pel que fa al tema de l’arrelament. Hi ha tota una immigració que porta molts anys aquí i que continua tenint aquests drets retallats.” (Fathia Ben Hammou)

Tot aquest debat sobre el dret a vot, malgrat que en molts moments es va centrar exclusivament en les eleccions municipals, es pot extrapolar als altres comicis, perquè l’element de fons és el mateix: la vinculació a un determinat espai vital. En darrera instància el que es devalua és el sistema democràtic mateix, atès que hi ha una part important de la població que no pot sentir-se representada per les institucions públiques. I no és només una qüestió de principis democràtics, sinó que l’assumpte també té efectes pràctics, ja que la falta de representació dels immigrants fa que no puguin introduir temes que els interessin en l’agenda política.

“És il·lustratiu el cas de les eleccions municipals a Brussel·les l’any 2002, en les quals per primera vegada van poder votar molts ciutadans d’origen estranger. Això va provocar l’augment de polítics electes d’origen immigrant, que gràcies a la seva presència en els òrgans municipals van tractar amb més insistència temes d’exclusió social que patien molts immigrants que viuen en determinats barris i que fins aquell dia no havien tingut gaire rellevància en les polítiques municipals.” (Michael Donaldson)

El dret a vot en les eleccions municipals, per tant, es planteja com un primer pas cap a l’ampliació d’aquest dret a totes les eleccions.

Evolució positiva

Des de la perspectiva jurídica hi ha hagut un procés d'obertura –dos exemples d'aquesta evolució són el Conveni de 1992 i la Llei 4/2000–, encara que lent i amb molts problemes. Ja hem vist que les possibilitats jurídiques existeixen, però falta consens, que els polítics es responsabilitzin i siguin més valents, però també que hi hagi un impuls des de la societat civil. L'aplicació progressiva dels drets de participació –sindicació, vaga, reunió– seria una bona fórmula per adoptar els principis constitucionals amb el consens de la societat.

“Ja hem vist que la tasca pedagògica és molt important, però a banda d'aquesta perspectiva més educativa, jo penso que l'única perspectiva que es pot adoptar és la dels principis i valors que recull la Constitució espanyola. El que no val és dir que la societat espanyola no està preparada perquè aquests tinguin drets de participació. Si la Constitució espanyola estableix un principi democràtic i estableix que el dret d'associació comporta el dret de crear partits polítics, no pot ser que després la Llei de partits polítics digui que els immigrants no poden crear partits polítics i que, a més, el Tribunal Constitucional ho ratifiqui. O juguem a la democràcia o no hi juguem. És una mica el que succeeix amb l'estrangeria en general, que el Govern central es pensa que és una mena d'illot on l'Estat pot fer el que vol, i que l'Estat de dret no arriba a l'estrangeria. Als estrangers se'ls ha d'aplicar els mateixos principis que s'apliquen a tothom. Els drets que tinguin no han d'estar determinats per la voluntat del Govern, sinó pels principis constitucionals. L'Estat de dret també ha d'arribar a l'estrangeria.” (Laura Díez)

El procés de formació de la Unió Europea també pot arribar a facilitar les coses als immigrants de tercers països, perquè si s'han fet excepcions en els drets de participació per als ciutadans europeus és més fàcil pensar que en el futur es pugui justificar que aquestes excepcions s'ampliïn a altres immigrants no europeus (la qual cosa es farà segurament posant més condicions que en el cas dels europeus). Però malgrat acabar amb aquesta visió positiva, no podem obviar que no només el Govern espanyol té tendències negatives, sinó que s'estan donant també a la resta d'Estats de la Unió Europea.

4. Ciutadania

Introducció a càrrec d'Ignasi Álvarez Dorronsoro (Entrepobles)

Ciutadans i estrangers. Nacionals i forans

La construcció del vincle social modern

T. H. Marshall (*Citizenship and Social Class*, 1949) defineix la ciutadania com la possessió de drets que fan de cada ciutadà un membre ple d'una societat d'iguals. Marshall divideix aquests drets en tres categories. En primer lloc els drets civils, que apareixen al segle XVIII i que asseguren l'autonomia dels individus i de la societat civil (el mercat i les esferes privades) contra la invasió de l'Estat. En segon lloc els drets polítics, fruit de la democràcia com a nova forma de legitimitat política basada en la mobilització dels ciutadans i en la seva participació en el procés polític, la qual cosa produeix una expansió dels drets civils i polítics als grups exclosos inicialment: treballadors, dones i minories estigmatitzades, a partir de la pressió dels moviments per als drets civils al llarg del segle XX. Finalment, els drets socials, que juntament amb uns poders públics que produeixen serveis i béns col·lectius, configuren el que s'ha anomenat Estat del benestar.

La idea de *nació*, d'una comunitat cultural i política singular amb una destinació comuna va proporcionar un vincle de solidaritat entre persones que fins aleshores havien estat estranyes les unes per a les altres. Això va afavorir la implantació de la ciutadania democràtica, i la conversió relativament ràpida dels súbdits en ciutadans d'un "mateix poble", i va permetre crear les solidaritats i maneres d'integració normatives que legitimen la producció contínua de béns col·lectius. Segons Habermas, l'Estat nacio-

nal va fer possible una nova forma d'integració social sobre la base d'una nova forma de legitimació, una integració que les associacions estamentals en decadència ja no podien proporcionar. Un corollari d'aquesta idea nacional és el principi que una societat de nacionals ha de ser governada per nacionals, la qual cosa implica a la vegada que la presència d'un nombre "excessiu", mai no quantificable, de no nacionals en el procés polític i en el conjunt de l'espai nacional constitueix un atemptat a aquestes mateixes convencions.

La nació moderna té dues cares: mentre la nació "escollida" per ciutadans lliures i autònoms constitueix la font de la legitimitat democràtica, la nació "nascuda", integrada per qui pertany ètnicament a un poble, s'ocupa de la integració social.

Aquesta ambivalència entre l'associació de ciutadans i la comunitat de nacionals resulta inofensiva sempre i quan la idea cosmopolita de la nació de ciutadans mantingui la prioritat per damunt de la visió etnocentrista d'un poble prepolític, quasinatural, que està per sobre de la voluntat i de l'opinió política dels ciutadans.

Integrats i exclosos: ciutadans i estrangers, nacionals i forans

Tot Estat modern defineix estrictament qui és ciutadà, nacional, i qui és estranger, i la frontera que separa les dues categories és avui més important que mai en un món unit per unes denses xarxes de mitjans de transport i de comunicacions, però dividit per desigualtats econòmiques, polítiques i demogràfiques cada vegada més fortes.

La distància creixent entre països rics i pobres i les característiques de l'Estat-Providència tendeixen a accentuar les conseqüències d'aquesta distinció entre "nacionals" i "no nacionals", entre ciutadans i estrangers. Se suposa que els avantatges de què gaudeixen els nacionals en els països rics no es poden estendre a tots els no nacionals, als centenars de milions d'éssers humans que vulguin beneficiar-se'n, sense córrer el risc de fer-los desaparèixer. Aquesta situació, que es defineix com a "nacionalisme ètic", pot resultar-nos indignant, però, com afirma amb cruïda D. Schnapper, "la crítica moral no ha d'impedir comprendre que es tracta de conseqüències lògiques de l'organització de l'ordre polític en nacions, inevi-

tablement constituïdes per la inclusió d'uns i l'exclusió d'uns altres". Tant el principi liberal-democràtic com el nacionalista funcionen com a principis d'inclusió social i ciutadana dels nacionals, però també com a principis d'exclusió de l'estranger i del no nacional. Ciutadania i nacionalitat són, com afirmava Max Weber, categories de delimitació social, de "tancament social". Ambdós principis, el liberal-democràtic i el nacionalista, resultaven lògicament contradictoris i sociològicament complementaris. Però aquesta complementarietat que va funcionar en una etapa de la història europea ha de ser repensada de cara a un futur caracteritzat per una creixent mobilitat de les poblacions.

Els codis de nacionalitat de cada país difereixen segons les majors o menors facilitats que concedeixen per a la naturalització a partir de la residència estable, segons el caràcter automàtic o discrecional que té aquesta naturalització, i la dels nascuts de pares estrangers en el territori de l'Estat receptor. Però a la llarga, cap societat adherida formalment a valors democràtics no pot sostenir una comunitat dividida en ciutadans i metecs i ilotes. No és possible mantenir de manera estable un sector considerable de la comunitat privat dels drets polítics vinculats a la ciutadania sense qüestionar-se seriosament la igualtat de drets, que constitueix un dels principis legitimadors de l'ordre polític en les nostres societats.

A la majoria dels ciutadans d'un Estat-nació se'ls atribueix la nacionalitat per filiació, per ser membres d'una família formada per ciutadans d'aquest país; és el principi del *ius sanguinis*. L'altre criteri, el *ius soli*, estableix l'atribució de la nacionalitat a qui acredita una residència legal estable (cinc anys) o, en el model francès, als nascuts en el país encara que sigui de pares estrangers. Finalment, la naturalització, que pot ser més o menys restrictiva, obre també una via d'atribució de la ciutadania.

Els codis de nacionalitat de cadascun dels estats combinen en general ambdós principis. Donar rellevància al segon implica establir d'alguna manera un "dret d'entrada" a la comunitat política pel fet de residir establement en aquest Estat o d'haver-hi nascut. En canvi, l'ús exclusiu del principi del *ius sanguinis* suposa que l'accés a la nacionalitat i, en conseqüència, a la ciutadania, ha de circumscriure's bàsicament als qui són considerats parents ètnics, membres d'un llinatge ètnic comú. L'exclusivitat del *ius sanguinis* manifesta una escassa o nul·la disposició a acceptar com

a ciutadans els residents no nacionals en termes ètnics, i fins i tot els seus descendents.

Els requisits per a l'atribució de la nacionalitat depenen de les tradicions i de la història de cada país. Hi ha societats nacionals que es pensen a si mateixes com a societats construïdes a través de la immigració: és el cas dels Estats Units, Canadà, Argentina, Austràlia o Nova Zelanda... Altres societats han rebut importants contingents d'immigrants procedents d'antigues possessions colonials: és el cas de Gran Bretanya, Holanda i França. En tots aquests països l'atribució de la nacionalitat pel fet d'haver nascut en el país té una gran importància. En els Estats Units el *ius soli* és el criteri únic d'atribució de la nacionalitat. Però aquest criteri no impedia excloure de la ciutadania els afroamericans, els xinesos i els membres de les nacions índies.

El model etnonacional posa l'èmfasi en una identitat col·lectiva naturalitzada, fundada no en el contracte sinó en la tradició i en l'obligació de conservar l'herència cultural. Aquesta obligació, excepte quan els candidats a la inclusió són parents ètnics, legitima rebutjar l'entrada en el territori nacional o excloure de la ciutadania les persones que siguin alienes al que es defineix com "herència cultural de la comunitat".

El model d'accés a la ciutadania a partir de la residència estable és potencialment incloent dels que ja estan a dins. Però legitima en nom de l'interès nacional l'exclusió d'aquells a qui no es permet l'accés a l'espai de l'Estat nacional. Aquest interès nacional pot definir-se en termes demogràfics: la necessitat d'invertir la tendència a l'envelliment de la població mitjançant l'arribada de famílies joves amb taxes de natalitat més altes que les de la població nacional; aquest interès pot establir-se també en termes de necessitat general de mà obra en els períodes d'expansió econòmica, o, de manera més restringida, com una necessitat que afecta determinats sectors productius o de serveis. Si ambdues lògiques són tingudes en compte, i la de cobrir el dèficit demogràfic i la de la necessitat de mà d'obra van unides, és més probable que es desenvolupin polítiques d'integració d'aquestes famílies immigrants. Si només preval la lògica econòmica, ni l'habitatge ni l'estabilitat legal de l'estatut de resident, que condiciona i fa possible el reagrupament familiar, seran objectius dels poders públics.

La lògica econòmica formava part del rerefons del model d'immigració dominant a Europa després de la Segona Guerra mundial. Els poders públics no s'inclinaven a prioritzar una acció costosa per millorar les condicions socials d'un col·lectiu que no volien que s'instal·lés definitivament. Una societat que percep les persones immigrants com a mà obra temporal i no com a futurs ciutadans no es planteja la necessitat de polítiques d'integració.

Però el que es defineix com “interès nacional” canvia quan en els períodes de depressió econòmica l'atur es converteix en un problema greu. Tant en els anys trenta com en els anys setanta, la reducció del flux migratori i la repatriació, de vegades forçada, dels immigrants va ser defensada en nom de l'interès nacional. Les mesures dirigides a la restricció del flux migratori des dels anys setanta van ser batejades com a “polítiques d'immigració zero”, per més que a la fi dels anys setanta l'expulsió dels estrangers en situació regular era ja inviable.

La redefinició del vincle social de la comunitat política

Tal vegada la recerca d'una “nova ciutadania” hauria d'anar de bracet amb la reflexió sobre les condicions socials de construcció de “noves nacionalitats”, de nous espais de solidaritat que permetin refermar un vincle social que ja no pot basar-se en una homogeneïtat ètnica inexistente. La integració pot definir-se en contraposició a un desenvolupament separat per comunitats; com un procés específic diferent de l'assimilació en sentit fort (que inclou l'oblit dels orígens i l'adopció dels “costums” de la societat receptora). En la seva versió cívica, el concepte d'“integració” prioritza la idea de participació activa de totes les persones que viuen de forma estable i permanent en una comunitat política en el conjunt de l'activitat social. Aquesta participació, basada en la igualtat de drets i obligacions permet alimentar la cohesió del teixit social. En realitat, no hi pot haver una integració veritable sense que es dugui a terme, de forma duradora i vigorosa, una acció conjunta en els àmbits social, econòmic i educatiu, sense oblidar que la lluita contra l'exclusió i la relegació urbana no afecta només els estrangers, sinó també molts nacionals.

L'Alt Consell per a la Integració (França), en el seu primer informe, titulat "Per un model francès d'integració", definia la integració d'aquesta manera: "Sense negar les diferències, tenint-les en compte però sense exaltar-les, una política d'integració ha de posar l'accent sobre les semblances i convergències, amb l'objectiu de fer possible la solidaritat entre els diferents components ètnics i culturals; ha de donar a cada persona, sigui quin sigui el seu origen, la possibilitat de viure en la nostra societat, de la qual ha acceptat les regles i de la qual esdevé un element constituent".

Tots els estats actuals són culturalment heterogenis, fins i tot aquells que es perceben a si mateixos com a més homogenis en l'aspecte cultural nacional. Els ciutadans dels estats liberals moderns no comparteixen una cultura popular comuna ni en termes d'homogeneïtat cultural d'arrel ètnica ni en termes d'unanimitat política. El pluralisme en matèria de religió, de valors i d'idees sobre el que es pot definir com "una vida aconseguida" és molt ampli en qualsevol d'aquestes societats modernes. Aquesta falta d'homogeneïtat cultural i aquest pluralisme valoratiu són part de la definició mateixa de societat liberal moderna.

Les polítiques "multiculturalistes" tenen enemics acèrrims, que denuncien la incompatibilitat d'aquestes polítiques amb els principis liberals que articulen el pluralisme i la igualtat en les societats democràtiques modernes. Ja que no existeix una definició compartida del concepte de "multiculturalisme", el més productiu és prendre com a referència d'aquest concepte la descripció de les polítiques "multiculturalistes" posades en pràctica des dels anys setanta en països que reben un flux molt notable d'immigració, com ara el Canadà, Nova Zelanda o Austràlia. Contra l'opinió d'enemics declarats del "multiculturalisme" com Sartori, les polítiques multiculturalistes posades en pràctica en aquests països no tenen com a objectiu la preservació de les pràctiques tradicionals ni la perpetuació de la diferència cultural sinó una actitud de reconeixement i respecte que afavoreixi la integració dels nous residents des de la igualtat de tracte i la no discriminació dels diferents.

I com a conclusió d'aquesta breu introducció, afegixo una reflexió més: el "multiculturalisme" no pot limitar-se a ser un cant a favor del pluralisme, la diversitat i la tolerància. Ha d'intentar avançar també en el disseny de models polítics oberts a les demandes específiques de reconeixement

ment que no resultin incompatibles amb els principis bàsics de la democràcia, el pluralisme, l'autonomia individual i els drets dels altres grups. La regulació del pluralisme no queda limitada necessàriament a l'àmbit de les relacions entre individus, sinó que pot estendre's també a la regulació política de les relacions entre comunitats que comparteixen un espai polític comú. Aquesta regulació, objecte de negociació política, com sabem, no està exempta de conflictes.

Debat

Bona part d'aquesta darrera sessió es va centrar en la qüestió de la identitat nacional, ja que la realitat social i política de Catalunya fa que sigui una dimensió que difícilment es pot desvincular del debat sobre el concepte de ciutadania. Al llarg de la sessió, doncs, es van entrecreuar diferents temes estretament interrelacionats: el de la ciutadania entesa com a drets; el de la construcció del vincle social; el de la creació de la identitat i el de la qüestió nacional. De fet, es poden considerar debats paral·lels o fins i tot dimensions diferents d'una mateixa qüestió. Malgrat això, hem intentat sistematitzar tot el que es va dir, i per tant hem agrupat les intervencions en diferents blocs temàtics.

Miratge de l'homogeneïtat *versus* necessitat d'un mínim comú denominador

Hi va haver acord amb la idea exposada per Ignasi Álvarez del "miratge de l'homogeneïtat", és a dir, que tots els estats actuals són culturalment heterogenis, fins i tot els que es perceben ells mateixos com a homogenis en l'aspecte cultural nacional. Però es va apuntar que aquesta diversitat tampoc no pot amagar l'existència d'un mínim comú denominador, sense el qual no és possible la convivència. I aquest mínim comú denominador, que encara està per definir, ha de ser extensible a les noves persones que s'incorporen a la societat.

Així doncs, la construcció d'un vincle social és fonamental. Però la qüestió clau radica en quin tipus de vincle social és possible, qui participa

en el debat sobre la construcció d'aquest vincle i si estem disposats a escoltar el que ens aporta l'altra part. Necessitem un nou aire de família que, com ja s'ha anotat, no es construeix sobre la base de l'acceptació d'una narració històrica, sinó a través de la dimensió participativa, la integració social i l'evitació de l'establiment de guetos.

Respecte a la construcció d'aquest vincle, sorprèn que el tema de la no cristiandat sigui encara avui dia una qüestió de debat importantíssima a Europa, com ha passat no fa gaire en la polèmica entorn de la redacció de la Constitució europea.

“En el debat dels vincles, hi ha alguns discursos que no seran mai escoltats, que ja no són considerats com a ‘propicis’ per construir els vincles perquè no són del nostre univers, no estan dins el nostre projecte, no estan ‘civilitzats’. I amb això em remeto al discurs de Sartori, que no és considerat extremista dins la societat, sinó que està molt arrelat entre nosaltres. Finalment seguim considerant moltes categories d'estrangers com la ‘quinta columna’. Per construir el vincle social hem de fer una crítica al pes de les percepcions, de les ideologies i de les maneres de veure la societat.” (Josep Maria Navarro)

En aquesta construcció de la ciutadania sovint fem una reflexió des de la nostra visió i ens quedem amb el mateix discurs sense comptar amb l'altre. I l'essència de la democràcia és que totes dues parts participin en la solució dels conflictes. En aquest sentit, es va apuntar que cal fer un esforç per afavorir la participació d'aquestes persones immigrades des de la feina que cada un viu.

Reivindicar la idea de la ciutadania com a drets

En aquesta mateixa línia de pensar com es pot crear aquest vincle, una part dels assistents es va mostrar a favor d'una postura més normativa que ideològica, de parlar de projecte comú des del marc legal. Si els vincles socials es fonamenten en drets, si la persona té una situació legal mínima garantida, és més fàcil que senti que forma part d'un projecte comú. Es va defensar la idea de formar part de la societat més per seducció que per imposició.

“Jo plantejaria el concepte de ciutadania més en termes de drets que d’identitat o sentiment nacional, i penso que aquest contingut jurídic és el que ens podria donar el mínim comú denominador (papers, dret a vot, etc.). És difícil pensar que les persones immigrades s’integraran si no tenen els mínims drets laborals, socials, civils, etc. Penso que el debat ideològic i cultural s’ha d’anar definint però és paral·lel. I el que és urgent resoldre és la part legal, perquè si no, tot el que és ‘nacionalitat’ és un blindatge davant els que venen a posar en perill la cohesió. I no és un problema de pobresa, si no mirem què passa a Mallorca, on l’elevat nombre d’immigrants alemanys posa en perill la cohesió social.” (Àlex Masllorens)

Un altre argument en aquest sentit és que, si reconeixem que una societat homogènia serà cada vegada més una quimera, aquests vincles comuns seran més febles i, per tant, la societat s’haurà de fonamentar més en un marc normatiu que en un passat compartit.

“Com el trobem, l’aire de família, quan ja no compartim una història comuna? Hem de formular una identitat que no reposi sobre el pilar de la història. Per tant, aposto per una identitat més feble i amb una garantia de drets més forta.” (Marta Comas)

En aquest mateix sentit es va reclamar el concepte de “ciutadania” en l’accepció que proposa Marshall, com la possessió d’uns drets que fan de cada ciutadà un membre ple de la societat. I, en el marc d’aquest procés evolutiu cap a l’extensió dels drets a totes les persones, es va reclamar també el concepte de ciutadania com la preocupació per millorar el sistema democràtic. Marshall classifica els drets que es van assolint al llarg de la història en tres categories –civils, polítics i socials–, a partir de l’aparició, en el segle XVIII, dels drets d’àmbit privat. En el context d’aquesta evolució hauríem d’entrar en una nova fase i plantejar-nos el reconeixement de drets per a la població nouvinguda. Perquè, si no, estem creant un sistema democràtic devaluat.

Representants del col·lectiu immigrant es van queixar que les persones nouvingudes no tenen drets sinó concessions per romandre en un Estat i

que, a més, aquestes concessions són limitades. Van reivindicar el dret a ser conciutadans.

“Aquí s’ha dit que si estàs en situació regular no tens problemes més enllà del dret a vot, i tant de bo això fos així. Estem abocats a caure en la irregularitat constantment. A més, com podem parlar d’arrelament quan s’està negant el dret al reagrupament familiar? Això, i la inestabilitat que comporta el procés migratori, pot dificultar que puguem compartir el projecte comú. Per tant s’ha de fer molta més incidència en el marc social, més enllà del polític. Si no, el projecte comú estarà definit políticament però no serà compartit socialment.” (Fatiha Ben Hammou)

El mercat com a element d’exclusió

En tot el debat sobre l’exclusió s’ha de tenir molt en compte la qüestió econòmica perquè, a banda del que hem apuntat, el procés d’integració del nouvingut, en bona part estarà determinat pel mercat.

“Penso que en aquests moments es pot dividir clarament la societat entre, d’una banda, un vuitanta per cent que viu bé i sent que forma part d’algun projecte col·lectiu i, de l’altra, un vint per cent que amb independència de si és estranger, català o espanyol, no està integrat i no sent que formi part d’aquesta col·lectivitat. I dintre d’aquest darrer grup, una bona part és gent que ha vingut d’una immigració anterior i que no ha pogut fer aquest procés d’adscripció. La qüestió és, simplificant molt, a quin grup s’adscriuen aquests nouvinguts? Al del vuitanta o al del vint per cent? Perquè si s’integren en el vint per cent, evidentment, accentuem el procés de fractura social i això, políticament i socialment, no ho podem admetre. Hi ha d’haver un projecte social, econòmic i polític per fer que s’adscriguin al vuitanta per cent. Això és difícil si a Espanya disminueix la despesa social. En definitiva, és un problema econòmic.” (Àlex Masllorens)

Es va assenyalar que els immigrants, normalment, s’incorporen a aquest vint per cent que ja està exclòs, perquè és l’espai que se’ls dona. A banda del mercat, la ubicació final de la persona immigrada dins la socie-

tat estarà en funció, també, del model d'integració i dels instruments polítics que s'apliquin. Es va apuntar que el problema de fons és que el sistema no funciona i que el model capitalista porta inevitablement a la fractura social. Fins i tot es va afirmar la necessitat de fer una revolució cultural, en el sentit de canviar el model sobre el qual s'articulen les relacions socials i econòmiques.

“El problema és que el tipus de societat capitalista no crea comunitat, ni mínims comuns denominadors, perquè això podria posar en qüestió la seva lògica de funcionament. Té un sistema jurídic que respon a la lògica de l'individualisme. I per això, quant al model de convivència, és necessària la revolució cultural, perquè la immigració econòmica obliga a repensar la vida en comú d'aquestes societats liberals, la vida en comú que implica alguna cosa més que coexistència. Hem d'exigir més democràcia, més participació amb incidència i més responsabilitat, personal i col·lectiva.” (Hector Silveira)

Però malgrat reconèixer que hi ha una crisi de model, també és cert que no es pot obviar que darrere el model del liberalisme econòmic hi ha un rerefons cultural important que no es pot extirpar de la societat amb un bisturí. D'altra banda, pel que fa a la crisi del model democràtic, no podem responsabilitzar-ne només les institucions polítiques sinó que tots, individus i col·lectius, hi tenim responsabilitat i hem de fer també autocrítica.

La construcció de la identitat

Els conceptes sorgits al segle XIX no ens serveixen com a constructors de la nació, perquè vivim en societats molt més individualitzades, amb visions molt més crítiques i fins i tot amb percepcions diferents de la història. A més, un discurs d'identitat nacional forta pot portar a l'exclusió, a través de la creació d'una solidaritat contra els que no són nacionals. Fent referència a Habermas, es va assenyalar que la identitat d'un poble, avui dia, difícilment s'articularà al voltant d'allò nacional, sinó que el vincle social serà molt més transversal i estarà fet de moltes interrelacions.

“No es pot pretendre que les persones immigrades es converteixin en entusiastes d’una versió maximalista d’una part que vol ser la definició del tot. En general, això no funciona. Un immigrant ben integrat –sigui quin sigui el sentit de l’expressió– probablement no s’adherirà amb facilitat a la percepció d’una història, d’una llengua i d’unes institucions construïdes per una minoria. L’adopció d’idees que no són unànimes en la societat produeix molta frustració a qui no les comparteix.” (Ignasi Álvarez)

Respecte a la construcció de la identitat van sorgir crítiques a l’ideari nacional, en el sentit que hi ha certes identitats col·lectives que són definides per una minoria i que s’acaben imposant a tota la col·lectivitat. Però també es va apuntar que aquest fet no afecta només la creació d’imaginaris nacionals sinó tota mena d’imaginaris. Tampoc no ens serveix, però, la identitat política postnacional sense res més. Si bé és cert que una definició de la nacionalitat molt homogènia que col·loqui “l’altre” com a perill resulta excloent, també és cert que s’ha de legitimar una identitat de mínims. I si ens plantejem la qüestió de la cohesió social a Catalunya, el tema de la identitat nacional és un factor que no es pot oblidar. Ara bé, cal entendre-la com a identitat mínima compartida, perquè si no estem fent de la identitat un instrument d’exclusió i no un instrument de cohesió social.

“Aquestes societats necessiten una ‘cultura política pública’ compartida, no només per fer possible el pluralisme sobre la base de la tolerància recíproca, sinó també per refermar un vincle que preservi l’existència d’una comunitat política que ja no pot assentar-se en la presumpció de l’existència d’una societat ètnicament homogènia i unànime a l’hora de definir la seva identitat. Aquesta ‘cultura política pública’ fa referència a les normes bàsiques de convivència social, a la llengua o les llengües oficials i a les institucions comunes com l’educació pública, la justícia, la participació política o els drets socials. Posar l’accent en aquesta ‘cultura pública’ suposa qüestionar el paradigma nacionalista de la integració com a assimilació cultural en sentit fort per donar cabuda al reconeixement del pluralisme cultural, polític i identitari existent en les nostres societats. Comporta també l’acceptació de formes diverses de definir els continguts i de la impor-

tància de la identitat nacional, sense exigir l'adhesió a una única definició d'aquesta identitat. No és raonable pretendre que tots els membres d'una societat facin seus els relats densos i els mites sobre la identitat nacional propis de la política nacionalista, de la història entesa com el caminar i la continuïtat d'un poble, ni que considerin que aquesta identitat nacional forta ha de prevaler sobre qualsevol altre tipus d'identitat personal o de grup, ni que aquestes han de quedar lligades entorn de la identitat nacional. Morir i matar per la pàtria no pot ser la forma suprema d'heroisme. El servei militar ha deixat de ser la més alta obligació patriòtica dels ciutadans. Per altra banda, l'experiència històrica dels nacionalismes del segle xx no permet que continuem creient en el valor ètic del principi: 'Amb la meva nació, amb raó o sense'." (Ignasi Álvarez)

En el cas de Catalunya, va sorgir també la qüestió de la llengua com un factor d'accés a la nacionalitat que ha de fomentar la plena integració.

"El marc normatiu de drets és condició necessària però no suficient. La vareta màgica no són els drets. Cal una major participació en el projecte de societat. En el cas de Catalunya, un element clau és la llengua. Penso que hauríem d'introduir el debat sobre els mecanismes d'accés a la nacionalitat. Tenim mecanismes d'accés a la nacionalitat que fomenten la plena integració política? Aquest és segurament un debat molt més interessant que el dret a vot en les municipals." (Carles Campuzano)

Contràriament a aquesta idea, es va defensar que el domini de la llengua no comporta necessàriament identitat compartida i es va plantejar un escenari futur en què la llengua serà viscuda com un element d'identitat per uns i únicament com a instrument de comunicació per uns altres. També en relació amb aquesta idea, es va assenyalar que el dilema entre identitat nacional forta o feble és fals, ja que aquestes dues maneres de sentir-se part d'un col·lectiu ja existeixen i existien a la nostra societat, amb presència d'estrangers o sense. I segurament en els últims quaranta anys ja s'ha construït la cohesió social sobre la barreja d'aquestes dues maneres de viure la identitat. Per tant, una de les hipòtesis apuntades és que continuarem tenint identitats fortes i identitats

febles, i la manera de sentir-nos membres de la societat continuarà essent diversa. Ara bé, com ja s'ha dit, no és possible mantenir una societat sense que ens en sentim membres a través d'un vincle social, tant se val si aquest és més sòlid o més dèbil.

A l'hora de construir el vincle social hi ha qüestions innegociables, però aquestes s'han de fonamentar en les qüestions bàsiques, com els valors democràtics i els drets humans. Per exemple, no es pot tractar de la mateixa manera, com algunes vegades s'ha fet, el tema del vel i el de l'ablació del clítoris –aquest darrer no pot tenir cap mena de protecció legal. I, més important encara, no es poden estendre els mínims innegociables que configuren la convivència sense discutir-los a fons, tant en la societat d'acollida com amb els nouvinguts, i sense tenir consciència de les nostres mancances i de les inseqüències de la nostra cultura política. Els immigrants no són un actor homogeni i, a més, s'incorporen a una societat que té moltes identitats diferents.

Crítiques al discurs de la identitat

Es van expressar alguns dubtes pel que fa al discurs de la identitat, pel fet que aquest és el marc de referència que fa servir l'extrema dreta. Es va argumentar que en utilitzar aquest discurs es corre el risc de convertir la qüestió de la immigració en una mena de “negoci de la identitat” amb la societat d'acollida, en una espècie de mercadeig del que deixem fer als nouvinguts i el que no els deixem fer. Per això, algunes veus van defensar que calia construir un nou discurs, diferent al de la identitat, i buscar nous arguments.

En resposta a aquesta idea es va apuntar que tots els projectes polítics s'han construït en termes d'identitat, també els de l'esquerra, i que el problema rau en quin contingut es dóna a aquesta identitat. El sentit pot ser l'exclusió de l'altre, com en el cas de l'extrema dreta, o bé el foment de la cohesió social. La identitat també pot tenir un significat de protecció i de respecte a les minories.

“Quan parlem d'identitat també estem parlant de la protecció i el respecte de les minories, no només de l'Estat nacional. No ens referim a un

discurs d'extrema dreta d'engrandir l'ego nacional. En realitat, el projecte de societat multicultural no es fonamenta en la preservació ecològica de les diferències culturals, sinó en un tipus de regulació política que permeti establir una millor protecció de les minories i una major igualtat entre els diferents grups culturals. És a dir, parlem més de respecte i reconeixement que de preservació; perquè això vol dir respecte i reconeixement dels individus, no de les entitats 'congelades' i sacralitzades, sinó de les identitats mòbils d'individus que van canviant perquè es troben en contextos socials d'interacció diferents." (Ignasi Álvarez)

Bagatge cultural o *tabula rasa*

El fenomen migratori obliga a començar de zero la història de la comunitat receptora i fer *tabula rasa* amb el passat? Per sentir-se català, què s'ha de fer?, renunciar a la cultura pròpia? Quan es produeix el procés migratori, la persona nouvinguda, que té uns drets com a individu, arriba en un territori, amb una realitat determinada, on també hi ha uns drets individuals i col·lectius. Com es vertebrava la convivència a partir d'aquí?

“Jo em puc sentir en molts moments, segons com evolucionem, apartat en la utilització dels meus drets, com és la utilització de la llengua, perquè hi pot haver una part de la població amb la qual jo em relaciono que no té capacitat de comprendre aquesta llengua. Això també és un element de reflexió. De la mateixa manera, cal articular polítiques perquè hi hagi mecanismes públics per poder transmetre elements lingüístics i culturals de les comunitats que han arribat al país en els darrers anys.” (Jordi Sánchez)

Per vertebrar aquesta convivència no es pot negar el passat ni la història d'un territori, com tampoc ningú no ha de renunciar als seus drets. Cal, però, reconsiderar alguns aspectes de la nostra realitat, com certs valors i costums d'origen cristià que transmeten les institucions, com per exemple l'escola, i que molts cops suposen un obstacle per a la integració de les persones immigrants.

A més, no totes les diferències es poden fusionar, ja que no són neutres sinó que impliquen uns valors determinats, i alguns són incompatibles amb l'Estat liberal democràtic, la idea d'autonomia, la tolerància i la llibertat personal. Tornant a l'ablació del clítoris, per exemple, seria un error legal i polític permetre-la i facilitar-ne la pràctica amb l'argument que es farà de totes maneres i que, per tant, és millor que tingui un cert control sanitari. La imatge de la diferència no es pot construir sobre aquesta mena de pràctiques. Ara bé, també és cert que els canvis culturals només són constructius quan el procés és assumit per la comunitat mateixa. En aquest sentit, es va parlar de "reritualitzar" la pràctica de l'ablació del clítoris per tal de trobar una fórmula per mantenir-ne l'aspecte més simbòlic, de ritual de pas, però eradicar la mutilació que pateixen tantes dones.

Una idea fonamental és que no s'han de viure les noves incorporacions com renúncies al nostre bagatge cultural, sinó com valors afegits a la nostra cultura, ja que hem de partir de la concepció que les cultures no són estàtiques i tancades, sinó que estan en evolució constant i permeten la incorporació de nous elements. Per tant, es va reclamar un canvi d'actitud a l'hora d'afrontar la integració de persones d'altres cultures i pensar més en clau de suma que de pèrdua.

"Al final la millor solució són els matrimonis mixtos en el sentit metafòric. Crec que l'única solució per perdre la por a la *tabula rasa* és la idea de construcció conjunta de l'espai públic, com una mena de matrimoni polític. És una metàfora de cap a on podem anar. Els matrimonis permeten una transmissió fluïda, que manté el respecte per l'un i l'altre, i no perquè estigui jurídicament definit sinó que sorgeix d'una manera espontània." (Toni Comín)

Es va assenyalar que un factor clau per començar el procés d'integració és la construcció del "nosaltres", sense deixar de banda el passat de la societat receptora ni el bagatge cultural de cada individu, i definint els mínims comuns que es poden exigir en el respecte als drets humans.

Es va reclamar la recuperació de la nostra memòria històrica més recent, per adonar-nos que compartim vivències molt semblants a les de la població nouvinguda. En aquest sentit, és interessant el projecte que s'ha

dut a terme en alguns barris de Santa Coloma de Gramenet de rescatar la memòria de fa trenta anys, quan va arribar al barri l'onada d'immigració dels anys seixanta, i compartir moltes de les experiències que han viscut o viuen actualment. Aquest projecte ha servit per crear vincles d'àmbit local, que és on desenvolupem la majoria de funcions com a persones.

Annex

Llista de participants

A continuació, per ordre alfabètic, la llista de persones que van participar en el seminari, ja sigui en alguna o bé en totes les sessions:

Ignasi Álvarez Dorronsoro (Entrepobles)
Marco Aparicio Wilhemi (Universitat de Girona)
Fathia Ben Hammou (Fundació Jaume Bofill)
Amadou Bocar Sam (Associació Catalana de Residents Senegalesos)
Carles Campuzano (Convergència Democràtica de Catalunya)
Carola Castellà (Índic)
Mohamed Chair (Associació Sociocultural Ibn Batuta)
Toni Comín (ESADE-Fundació Comín)
M. Isabel Copendo (Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet)
Rafael Crespo (Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet)
Aliu Diao (Associació GRAMC)
Laura Díez Bueso (Universitat de Barcelona)
Diana Dinu (ASOCROM-Associació Rumanesa de Catalunya)
Michael Donaldson (SOS Racisme)
Txema Farràs (Fundació Jaume Bofill)
Marga García (Entrecultures)
Jesús Husillos (UGT)
Saoka Kingolo (Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya)
Rosa Llopis (Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya)
Elsa López (Arquitectes Sense Fronteres)
Isabel Martínez (UPF)
Àlex Masllorens (PSC-Ciutadans pel Canvi)

Àngel Miret (Convergència Democràtica de Catalunya)
Mònica Nadal (Fundació Jaume Bofill)
Josep M. Navarro (Desenvolupament Comunitari)
Abdou Mawa N'diaye (Associació Catalana de Residents Senegalesos)
Llorenç Olivé (Secretaria per la Immigració. Generalitat de Catalunya)
Begoña Oltra (Índic)
Felisa Rodríguez (Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet)
Jordi Sànchez (Fundació Jaume Bofill)
Carmela San Martín (SOS Racisme)
Lídia Santos (PSC)
Héctor Silveira (UB-Centre de Treball i Documentació)
Albert Terrones (UAB-Ecoconcern)
Laia Torras (Fundació Jaume Bofill)
Lluís Torrent (Unió de Pagesos)
Lluís Torrents (CCOO)
Josep Ignasi Urenda (OIC-Obertura Intercultural de Catalunya)
Antoni Verger (UAB-Ecoconcern)
David Zapata (Avalot-UGT)
Ricard Zapata (Universitat Pompeu Fabra)

Debats

1. **Consells ciutadans a Catalunya: experiències, balanç i propostes.** Ismael Blanco. Maig 2003, 51 p.
2. **Norma i transgressió. Família. Religiositat i/o espiritualitat.** Ricard Ruiz. Setembre 2003, 67 p.
3. **La immigració a debat: diversitat i ordenament jurídic.** Coordinador tècnic i relator: Michael Donaldson. Febrer 2004, 50 p.
4. **La immigració a debat: diversitat i participació.** Coordinadora tècnica i relatora: Roser Solà-Morales. Febrer 2004, 70 p.

Etapa anterior

1. **Els mestres, agents del model d'escola.** M. Rúbies, P. Darder, J. Cots. 1989, 43 p.
2. **Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90.** L. Cantallops, J. A. Solans, M. Ribas Piera, 1989, 56 p.
3. **El metge davant l'atenció sanitària.** N. Acarín, A. Segura, A. Salgado. 1989, 27 p.
4. **Els Jocs Olímpics: per què i per a qui?** J. M. Huertas Clavería, J. Cruz, R. Alquézar. 1989, 41 p.
5. **Les televisions privades des de la perspectiva de la comunicació a Catalunya.** J. M. Forn, J. Gifreu, M. Reixach. 1990, 29 p.
6. **Els treballadors africans a Catalunya, aspectes socials i culturals.** T. Losada, N. Sastre, J. Soler. 1990, 43 p.
7. **És possible una defensa no ofensiva d'Espanya? Es pot defensar un país pacifista?** L. M. de Puig, V. Fisas, J. Porta. 1990, 30 p.
8. **Sindicats i concertació després de la vaga general.** S. Carrasco, S. Aguilar, J. Roca, F. Pindado. 1990, 61 p.
9. **Enquestes d'opinió: entre la informació i la manipulació.** E. Bonet, J. Estruch, J. Porta. 1991, 29 p.
10. **Alternatives per a un funcionament més eficaç de l'administració de justícia.** J. Roig, J. L. Jori, J. M. Gasch. 1991, 37 p.
11. **Àudio-visuals arreu. I a l'escola?** P. Ribera, A. Bartolomé, J. Ferrés. 1991, 40 p.
12. **Els reptes de l'associacionisme.** M. Ferrés, P. Martínez, F. Pindado. 1991, 40 p.
13. **Multiculturalitat a les escoles.** R. Cañadell, D. Juliano, J. Pérez, M. Pujol. 1992, 42 p.

14. **Què se'n fa, dels llibres?** S. Fàbregues, E. Teixidor, J. Terribas, M. Reixach. 1992, 35 p.
15. **El descrèdit de la política.** S. Cardús, L. Hernández, J. Subirats, J. Porta. 1992, 61 p.
16. **La Justícia de Menors, una justícia menor?** C. González, J. Funes, L. Ventosa, F. Pindado. 1992, 50 p.
17. **Unió Europea, cultura i cultures a Europa.** L. V. Aracil. 1993, 26 p.
18. **El canvi global en el medi ambient des de la dimensió personal i social. Què cal fer i com?** M. Ludevid, P. Pous. 1993, 44 p.
19. **Mercat de treball, ocupació i competitivitat empresarial.** J. M. Gasch, J. Roca, A. Contijoch. 1993, 40 p.
20. **L'orientació professional inicial: de la LOGSE a la seva aplicació.** M. Inglès, S. Auberni, J. A. Blasco. 1994, 36 p.
21. **Cinema i llengua a Catalunya.** G. Planella, J. Romaguera, P. I. Fages. 1994, 40 p.
22. **Experiències d'educació en els valors amb adolescents.** R. Grasa, R. Batlle, J. Cela. 1994, 58 p.
23. **Èxit i fracàs escolar en temps de reforma.** J. Casal, O. Homs, J. Trilla. 1995, 58 p.
24. **ONG per al Tercer Món. Quina solidaritat? Quina coordinació?** I. de Senillosa, G. Serra i J. Soler. 1995, 63 p.
25. **El futur de la TV pública.** J. Ferrús, J. M. Tresserras, I. Tubella. 1996, 50 p.
26. **Moviment veïnal: reptes de futur.** J. M. Huertas, R. de Cáceres, A. Naya. 1997, 44 p.
27. **Les tendències de l'evolució de la sanitat a Catalunya.** O. Ramis, G. López Casanovas, Ll. Monset. 1997, 59 p.
28. **Activitat econòmica i normalització lingüística.** M. Reixach, M. Correll, J. Guàrdia, Y. Griley. 1997, 55 p.
29. **Qui determina l'agenda electoral?** M. Minobis, J. Gifreu, F. Pallarès. 1998, 51 p.
30. **Participació ciutadana: la utilitat de la Iniciativa Legislativa Popular.** J. Vintró, J. M. Gasch, J. Moner. 1999, 63 p.
31. **El paper de l'educador social en la nostra societat.** J. Casacuberta, M. Massot, P. V. Planas. 1999, 42 p.
32. **Menors immigrants: sols o desemparats?** R. Buscallà, M. Laranga, Àngel Marcó. 1999, 65 p.
33. **La votació electrònica: un debat necessari.** Jordi Capo i Andreu Riera. 2000, 49 p.
34. **La Mediació intercultural. Ofici o funció?** Sadia Aballouche, Aliou Diaó i Montse Solerdelcoll. 2000, 46 p.
35. **El poble gitano i l'educació.** Domingo Jiménez, Carme Méndez i Elisa Soler. 2001, 48 p.